

Ks. HENRYK OLSZAR

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Teologiczny

PROBOSZCZOWIE PARAFII ŚW. ANIOŁA STRÓŻA W GORZYCACH ŚLĄSKICH. PRZYCZYNEK DO DZIEJÓW KOŚCIOŁA KATOWICKIEGO

Wprowadzenie

W Roku Kapłańskim, ogłoszonym przez papieża Benedykta XVI, warto pisać o duchownych, którzy byli ważni w życiu społeczności parafialnej w Gorzycach Śląskich i którym zawdzięcza ona na przestrzeni wieków swój duchowy rozwój. Potrzeba wracać do myśli, że zakorzenienie w Małej Ojczyźnie i miłość do niej powinny uczyć otwartości wobec wszystkich ludzi. Z gorzycką ziemią, poświęconą Matce Bożej i św. Aniołowi Stróżowi, związali się księża „tak po śląsku zwykli, a przecież niezwykli”¹. Tu odkryli *geniusz loci* – szczególne wartości i wyjątkowe tradycje, swoje miejsce w przestrzeni i ludzi tę przestrzeń tworzących.

Odtwarzanie historii gorzyckich proboszczów, przeobraziło się w zajęcie ciekawe, ponieważ ożywiło osoby duchowne zastygłe w datach i na wielu fotografiach, odkryło ich dokonania, decyzje, satysfakcje i porażki – czasem ich wielkość, czasem ich małość. Ich umowne wyliczenie stało się nie tylko miejscem zapisu tradycji, ale również wywołało ducha łączącego pokolenia księży diecezji wrocławskiej i katowickiej oraz związanej z nimi tradycji ołmunieckiej, wrocławskiej i krakowskiej, diecezjalnej i zakonnej.

Ich kapłaństwo nie było zlepką aktywności; było sposobem życia, powołaniem, a nie zawodem. Stary rytuał święceń kapłańskich zawierał niepokojące zdanie: „(...) sat periculosum est hoc” – „to, co teraz rozpoczynacie, jest rzeczą wielce niebezpieczną”. W każdej epoce bowiem kapłani pierwsi doświadczali pokus oraz wyczuwali puls i dramaty swego czasu, wytyczali drogę Boga *na nowych pustyniach historii*. Obcowali z Bogiem, wierzyli z ludźmi, których spotykali w Gorzycach Śląskich².

Plebani gorzyccy zostali przedstawieni na tle dziejów miejscowości i parafii oraz wydarzeń związanych z kościołem, o który stale się troszczyli.

¹ Zob. J. Miodek, *Duchowe powinowactwa*, w: J. Szymik, *Akropol z holdy czyli teologia Śląska*, Katowice 2002, s. 9.

² Por. J. Szymik, *Studzy waszej radości. Tajemnica kapłaństwa według Benedykta XVI*, Wiadomości Archidiecezjalne (Katowickie), [dalej: WAK], 78,5 (2010), s. 278-279.

Miejscowość i parafia

Do połowy XII w. nad terenie związanym z ujściem Olzy do Odry była bardzo rzadka sieć parafialna³. Dzisiejsze Gorzyce Śląskie były położone pomiędzy istniejącymi wtedy kościołami grodowymi pw. św. Jana Chrzciciela w Raciborzu Ostrogu i pw. św. Mikołaja w Cieszynie (słynna romańska rotunda)⁴.

W latach 1227–1230 nastąpił podział diecezji wrocławskiej na archidiakonaty i wówczas powstał również archidiakoniat opolski, który obejmował cały Śląsk Cieszyński i część Górnego Śląska, ale bez ziemi bytomskiej i ziemi pszczyńskiej, przynależnych do archidiakonatu krakowskiego w diecezji krakowskiej. Wraz z rosnącą liczbą parafii⁵ dokonano w pierwszej połowie XIV w. podziału archidiakonatu opolskiego na dekanaty, nazywane w biskupstwie wrocławskim archipresbyteratami⁶. Teren parafii gorzyckiej znalazł się w dekanacie żorskim⁷. Według zapisu w protokole wizytacyjnym z 1719 r. Gorzyce należały już do dekanatu wodzisławskiego⁸.

Bardzo cennym i pomocniczym dokumentem przy ustalaniu początków parafii gorzyckiej okazał się zestawiony w latach 1290–1305 pierwszy w Polsce *Liber fundationis episcopatus vratislaviensis* – *Księga uposażeń biskupstwa wrocławskiego*⁹. Jest to urzędowy wykaz dóbr i dochodów zawierający dokładne dane dotyczące zasięgu własności biskupstwa wrocławskiego na Śląsku, wykaz miast, wsi i osad będących własnością biskupa bądź diecezji oraz zestawienie dochodów Kościoła z należnej dziesięciny. W jego części oznaczonej jako *Registrum Wyasdense*¹⁰ znalazły się miejscowości, które zobowiązane były do dziesięciny na rzecz biskupa wrocławskiego, w tym wchodzące w skład parafii gorzyckiej: „Berglyndorff”¹¹

³ Ten problem ma bogatą bibliografię, wiele stanowisk i nierozstrzygniętych kwestii. Polemiczna dyskusja zgromadziła takie nazwiska, jak: J. Tazbir, ks. B. Kumor, K. Maleczyński, P. Szafran, J. Szymański i E. Wiśniowski. Według nich parafie miały wykształcić się już w XI w. lub dopiero w początkach XIII stulecia. Spór toczył się wokół kwestii interpretacji terminologii pojawiającej się w przekazach oraz zakresu uprawnień najstarszych kościołów. Śląski materiał źródłowy na ten temat po początki XIII wieku jest wyjątkowo skromny.

⁴ W. Iwanek, *Kilka uwag o rotundzie zamkowej w Cieszynie*, Cieszyński Rocznik Muzealny 1 (1969), s. 81 i n.; B. Kloch, *Najstarsze parafie Górnego Śląska (Średniowieczna organizacja parafialna Górnego Śląska w diecezji wrocławskiej)*, Bielsko-Biała 2008, s. 22-24.

⁵ Zob. B. Panzram, *Geschichtliche Grundlagen der ältesten Pfarrorganisation*, Breslau 1940, s. 5 i n.; B. Kumor, *Początki organizacji parafialnej na ziemiach polskich*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne KUL 5,4 (1958), s. 103 i n.; E. Wiśniowski, *Początki organizacji parafialnej na ziemiach polskich*, tamże, 7,4 (1960), s. 137 i n.

⁶ B. Panzram, *Die schlesischen Archidiakonate und Archipresbyterate bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts*, Breslau 1937, s. 25 i n.; B. Kumor, *Początki organizacji dekanalnej na ziemiach polskich*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne KUL 7,4 (1960), s. 89 i n.; F. Maroń, *Rozwój sieci parafialnej w diecezji katowickiej aż do końca XV w.*, Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne [dalej: SSHT] 2 (1969), s. 106-108; B. Kloch, *Najstarsze parafie Górnego Śląska...*, s. 41-70.

⁷ A. Weltzel, *Geschichte der Stadt Sohrau in Ober-Schlesien*, Sohrau 1888, s. 227 (wyd. polskie: *Historia Miasta Żory na Górnym Śląsku*, Żory 1997, s. 184).

⁸ F. Maroń, *Parafia górnośląska w pierwszym ćwierćwieczu XVIII w.*, SSHT 5 (1972), s. 173.

⁹ Zob. *Codex diplomaticus Silesiae*, t. 14, ed. H. Markgraf et J. W. Schulte, Breslau 1889 (ss. XCIV, 212, 5 map).

¹⁰ Zob. *Liber fundationis episcopatus vratislaviensis*, w: *Codex diplomaticus Silesiae*, s. 89-112.

¹¹ Pierwotnie: *Górzyca* = od *góry*. Nazwa miejscowości w dokumentach źródłowych była zapisywana jako: *Gorzice maior* (1229), *Gorzyce Maior* (1229), *Goriz* (1278), *Gorzicze* (1492), *Gorzitz* (1603), *Magno Gorzicz* (1679), *Maiori Gorzitz* (1687/1688), *Gros Gorwitz* (1743), *Gros Gorzitz*

et in Wehilscho^{12*} – „Gorzyce i Uchylsko”, zmienione na „Berglundorf und Auchla”¹³. Obydwie miejscowości, tworzące wraz z Gorzyczkami (Małe Gorzyce, Minor Gorzicz, Klein Goricz), Kolonią Fryderyka (kolonia górnicza „Friedrich-Schacht”) i Kraskowcem (kolonia Krasky’ego, Krasnego)¹⁴ obecny kształt parafii św. Anioła Stróża w Gorzycach Śląskich, to staropolskie wsie, które według bulli protekcyjnych¹⁵ papieża Grzegorza IX (właściwie *Ugolino di Conti di Segni*) datowanych w Perugii na terenie Umbrii dnia 26 maja 1229 r.¹⁶ – były przekazane mnichom tynieckim w całości (w bulli *A*)¹⁷ lub dostarczały dziesięcinę klasztorowi benedyktynów w Tyńcu pod Krakowem (w *dużej bulli B*)¹⁸, na krótko przed wizytą ich opata Lutfryda [Luitfrieda] (1224–1247) w Rzymie. Miejscowości te pojawiają się w źródłach po raz pierwszy. Trudno powiedzieć, kiedy i kto był ich fundatorem. W warunkach panujących w księstwie opolskim z pewnością był to książę. Być może dotyczy to Kazimierza I, księcia opolsko-raciborskiego (1211–1230), który podobnie, jak jego ojciec – Mieszko Płatonogi, otaczał opieką benedyktynów tynieckich. Zarówno Gorzyce jak i Uchylsko weszły w skład majątku opactwa benedyktynów w Orłowej (cz. Orlová, niem. Orlau) w 1268 r.¹⁹ Bulla *śląska* papieża Grzegorza IX informowała, że w wymienionych osadach do czarnych mnichów należały kościoły, ludzie, dziesięciny, pasieczniki, gospody oraz prawo do polowania i łowienia, a także zwolnienia od niektórych danin. Wśród tych ostatnich Wojciech Kętrzyński wymienia powozowe, stróżę i pomocne²⁰. W dokumentach źródłowych zachowały się też imiona niektórych opatów orłowskich pochodzenia mieszczańskiego: Jan I (1268–1292),

(1783), *Gross Gorczütz* (1799), *Wielkie Gorzyce*. Zob. *Nazwy geograficzne Śląska*, red. S. Rospond, H. Borek, t. 3: F-G, Warszawa-Wrocław 1986, s. 70.

¹² *Uchyle* = od *zбочa góry, zakrzywienia*. W pisowni z 1407 r.: *Vchilsco*. Zob. L. Musioł, *Gorzyce. Monografia historyczna wsi, kościoła oraz parafii*, 1965, s. 50 (mps w posiadaniu autora).

¹³ Zob. *Liber fundationis episcopatus vratislaviensis*, s. 89-112. Por. L. Musioł, *Gorzyce...*, s. 93-94; F. Maroń, *Rozwój sieci parafialnej...*, s. 114.

¹⁴ Musioł, *Gorzyce...*, s. 42, 53-54. I. Panic, *Historia osadnictwa w księstwie opolskim*, Katowice 1992, s. 110.

¹⁵ W Rzymie zachował się ślad o tym, że istniały dwa dokumenty wydane 26 V 1229. Zob. R. Dziechciarz, *Dzieje klasztoru benedyktynów w Orłowej do 1560 r.*, Katowice 2001, s. 49 (mps w posiadaniu autora).

¹⁶ *Regesten zur schlesischen Geschichte. Bis zum Jahre 1250*, nr 349, w: *Codex diplomaticus Silesiae*, t. 7, cz. 1, ed. C. Grünhagen, Breslau 1875, s. 271; *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, t. 2: 1200-1240, ed. A. Boczek, Olomouc 1939, p. 214-215; A. Welzel, *Geschichte der Stadt und Herrschaft Ratibor*, Ratibor 1861¹, s. 19.

¹⁷ Zob. *Kodeks dyplomatyczny klasztoru tynieckiego. Część pierwsza, obejmująca rzeczy od roku 1105 do roku 1399*, wyd. W. Kętrzyński, S. Smółka, Lwów 1875, nr 11a (dokument *A*), s. 19-21.

¹⁸ Tamże, 11b (dokument *B* z opisem), s. 21-33.

¹⁹ Orłowa w źródłach wymieniona została po raz pierwszy 7 XII 1227. Początek tej osady jednak należy przesunąć na wiek XII. Około 1291 r. benedyktyni wybudowali tutaj klasztor, jeden z pierwszych we właśnie powstałym Księstwie Cieszyńskim i największy w okolicy. Zob. Książnica Cieszyńska, Biblioteka Leopolda Szersznika, Zespół akt: Zbiór archiwaliów i rękopisów dawnych, L. Klon, *Deducatio iuris in Bona Coenobii Orloviensis contra iniustos eorundem detentores* (rps), sygn. DD-V; *Kodeks dyplomatyczny klasztoru tynieckiego...*, nr 6, s. 13-14. Por. J. Bakala, *Z nejsteršich dějin Orlové*, w: *Orlová 1223-1973. Historie a současnost města*, Orlov 1973, s. 16-18; I. Panic, *Księstwo cieszyńskie w średniowieczu*, Cieszyn 1988, s. 22-23; R. Dziechciarz, *Dzieje klasztoru benedyktynów...*, s. 14.

²⁰ Por. A. Heinrich, *Die ehemalige Benedictinerabtey Orlau im Herzogthume Teschen*, Archiv für Geographie, Historie, Staats und Kriegsunft, Wien 1820, nr 44, s. 188.

Boguszko Naczkonis (1344–1346), Sylwester (od 1349), Mikołaj (od 1414), Jan III (1454–1479), Jan IV (1482–1511) oraz pochodzenia szlacheckiego: Piotr Żarnowiecki (od 1471), Andrzej Gniady (1511–1526), Wincenty Baranowski (1526–1542), Michał Pieleś (1542–1560) i Jan Burzyński (1560–1561)²¹.

W XIII w. w Gorzycach, Gorzyczkach i Uchylsku wprowadzono nowe prawo gruntowe – niemieckie (*ius Teutonicum, Magdeburger Recht*), polegające na jasnym określeniu wielkości powinności świadczonych na rzecz feudała, chociaż nie upłynęły jeszcze lata tzw. *wolnizny* lub *ligoty*, czyli okresu, w którym osadnicy byli zwolnieni od opłat i czynszów na rzecz pana gruntowego, w celu ułatwienia im zagospodarowania nowych ziem²².

Co prawda o parafii w Gorzycach wspominało dopiero w wykazie świętopietrza²³, sporządzonego przez dziekana żorskiego, ks. Mikołaja Rostkonisa (z rodu Rostków)²⁴ z 1447 r. i to pod zniekształconą nazwą „Bestimdorff”²⁵, ale ustanowienie parafii nastąpiło prawdopodobnie w trakcie lokacji wsi. We wspomnianym roku wierni z Gorzyc przekazali kolektorowi papieskiemu 8 groszy praskich świętopietrza, czyli około 136 denarów²⁶. I taka była też liczba dorosłych mieszkańców w parafii gorzyckiej²⁷. Pewnego wyjaśnienia dostarcza nam protokół wizytacyjny z 1652 r. *Komendarzem*²⁸ parafii jest wtedy – z polecenia rezydującego w Boguminie opata orłowskiego o. Piotra Celestyna Łopackiego²⁹ – członek zakonu benedyktyńskiego. *Meszne*, czyli dziesięcinę w zbożu, uiszczali wtedy mieszkańcy Gorzyc, Gorzyczek i Uchylska. Było tu również pole beneficjalne³⁰. Z tych danych wynika, że Gorzyce i Uchylsko były w latach 1630–1671 ponownie w posiadaniu benedyktynów i przynależały do istniejącej od 1258 r. parafii Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Starym Boguminie³¹. W dokumentach zachowała się

²¹ Zob. R. Dziechciarz, *Dzieje klasztoru benedyktynów...*, s. 96-103.

²² L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 22-25; W. Korta, *Historia Śląska do 1763 roku*, Warszawa 2003, s. 127-128.

²³ Chodzi o daninę na rzecz papieża, czyli tzw. „denar świętego Piotra”. Zob. T. Gromnicki, *Świętopietrze w Polsce*, Kraków 1908.

²⁴ A. Weltzel, *Geschichte der Stadt Sohrau in Ober-Schlesien*, s. 228 (wyd. polskie: *Historia Miasta Żory na Górnym Śląsku*, s. 185).

²⁵ *Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte*, t. 23: *Kleine Schriften*, ed. P.L. Schulte, Breslau 1918, s. 220.

²⁶ Grosz praski (łac. *grossus pragensis*, czes. *pražský groš*) - srebrna moneta czeska wprowadzona przez Wacława II w 1300 r. Około 1447 r. 1 grosz praski miał wartość 16-17 denarów. Moneta była bita do 1547 r. Stała się najpopularniejszą monetą obiegową i przeliczeniową w średniowiecznej środkowej Europie. W Polsce nazywany również groszem czeskim lub groszem szerokim. Przykładowe ceny w XIV i XV stuleciu: wół kosztował w Polsce ok. 30 groszy praskich [dalej: gp], koń ok. 300 gp, buty chłopskie - 4 gp, baran - 8 gp, łuk - 8 gp, kusza - od 60 do 120 gp, pełna zbroja płytowa - 475 gp, kura - 1 gp, pół beczki piwa - 8 gp, najtańsza przyłbica - 144 gp, miecz - do 70 gp, sztylet - 8 gp. Jeden łan ziemi - 192 gp, kram - 960 gp, egzemplarz Biblii - 1440 gp. Zob. I. Pánek, *Wartość nominalna najstarszych groszy praskich*, *Wiadomości Numizmatyczne* 59,1 (1972), s. 7.

²⁷ L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 94.

²⁸ Duchowny czasowo administrujący parafią.

²⁹ L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 115.

³⁰ *Visitationsberichte der Diözese Breslau. Archidiakonat Oppeln*, cz. 1, ed. J. Jungnitz, Breslau 1904, s. 37-38, 246.

³¹ W literaturze można znaleźć pogląd, że powstanie Bogumina należy łączyć z obecnością benedyktynów w Cieszynie. F. Dostal wysunął dość ciekawą hipotezę o udziale czarnych mnichów w założeniu osady *Bogun*. Miało to być w 1210 r. J. Bakala jest temu całkowicie przeciwny. Po pierwsze dowodził, że Bogumin nigdy nie należał do tynieckiego, czy później orłowskiego majątku.

wzmianka z 1668 r., że w bogumińskiej świątyni „parafianie z Gorzyc, Olzy i Łazisk wybudowali (...) własnym kosztem kaplicę (boczną) p. w. św. Jana [Chrzci-ciała]”³². Wcześniej przychodzili oni również do Starego Bogumina, dopóki nie wyodrębniono na przełomie XIII i XIV stulecia parafii w Gorzycach³³. Jej granice stykały się wtedy na wschodzie z granicami parafii godowskiej, na południu – z terytorium parafii bogumińskiej, na zachodzie – z parafią rogowską, a na północy – z granicami parafii wodzisławskiej. Po wznowieniu życia parafialnego w Gorzycach w 1671 r. obwód parafii obejmował tylko trzy miejscowości – *pagi tres spectant ad hanc ecclesiam*. Prawdopodobnie chodziło tu o Gorzyce, Gorzyczki i Uchylsko. Wsie: Zabełków i Olza przynależały do parafii gorzyckiej – jak wynika ze źródeł archiwalnych – od końca XVIII w.; przysiółek Osiny – od XVII stulecia. Zabełków usamodzielniał się już w 1849 r., bo przeniesiono tu drewnianą świątynię ze Sławikowa koło Raciborza, następnie Olza – parafię utworzono w 1957 r., na końcu uczyniły to Osiny – w 1979 r. rozpoczęły samodzielne życie parafialne³⁴.

Kościół

Najstarsze budynki sakralne w Gorzycach były drewniane i szybko ulegały zniszczeniu. Pierwsze opisy drewnianej świątyni gorzyckiej pw. Wniebowzięcia NMP, zlokalizowanej w centrum wsi obok starego cmentarza, pochodzą z 1652, 1679 i 1688 r. Wzniesiono ją prawdopodobnie w okresie reformacji. Według sprawozdania archidiakona opolskiego i kanonika kolegiaty raciborskiej,

---

Po drugie, badacz ten nie zgadzał się z cieszyńskimi początkami obecności na tym terenie czarnych mnichów, a co za tym idzie także z ich obecnością w Boguminie na początku XIII w. Uznawał on, że benedyktyni pojawili się w latach 20. XIII w. w okolicach Orłowej. Jednak niektórzy badacze widzą możliwość istnienia ścisłych związków mnichów z tą osadą. R. Kneifel uważał, że do reformacji w mieście tym istniało opactwo benedyktyńskie, a M. Kasperlik twierdził, że początki parafii w Boguminie mają związek z mnichami. Wskazywała by na to również relacja A. Adamusa, który podał, że w 1612 r., w wyniku postępów na tym terenie reformacji, sześciu tutejszych mnichów zostało zmuszonych do opuszczenia parafii bogumińskiej. Mieli oni się tam schronić w 1560 r. po sekularyzacji opactwa orłowskiego. Rzeczywiście istnieją pewne poszlaki, które mogą świadczyć o związkach kościoła bogumińskiego z benedyktykami. Najstarsza wzmianka mówiąca o świątyni w Boguminie pochodzi z 1292 r. Jednak wielu historyków wskazuje, że czas powstania parafii bogumińskiej należy przesunąć na początek II połowy XIII w. Zob. *Kodeks dyplomatyczny klasztoru tyneckiego*, nr 39; R. Kneifel, *Topographie des kaiserl. königl. Antheils von Schlesien*, Brno 1804-1806, s. 275; F. Dostal, *Leitfaden und Beiträge zur Geschichte der Herrschaft und der Stadt Oderberg samt Umgebung*, Oderberg 1913, s. 5-6, 54, 95, 106; A. Adamus, *Dějiny kostela v Bohumině*, Moravsko-Slezsky Deník z 7 VIII 1929; L. Hosák, *Historický mistopis zeme Moravskoslezské*, Praha 1938, s. 928; M. Kasperlik, *Säcularisation der Benediktiner Abtei in Orłau*, *Notizenblatt* 12 (1972), s. 91; J. Bakala, *Počátky města Bohumina*, w: *Bohumin. Studie a materiály k dějinám a výstavbě města*, wyd. A. Grobelný, B. Čepelák, Ostrava 1976, s. 51-52, 65; I. Panic, *Počátky organizaci parafialnej w kasztelanii cieszyńskiej we wczesnym średniowieczu*, *Przegląd Historyczny*, 89 (1998), s. 21.

³² F. Dostal, *Leitfaden und Beiträge zur Geschichte der Herrschaft und der Stadt Oderberg...*, s. 97.

³³ F. Maroń, *Rozwój sieci parafialnej...*, s. 134.

³⁴ Zob. L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 54, 95-97. Por. *Katalog Archidiecezji Katowickiej*, cz. 2: *De-kanaty i parafie*, oprac. J. Pawliczek, Katowice 2005, s. 139-142; *Rocznik diecezji opolskiej*, Opole 1996, s. 642.

ks. Bartłomieja Reinholda de Reichau³⁵, który 8 grudnia 1652 r. przybył osobiście do Gorzyc, do ściany świątyni przylegała drewniana dzwonnica z trzema dzwonami. Wnętrze kościoła było puste, nie licząc dwóch nie poświęconych ołtarzy. Nie przechowywano w nim Najświętszego Sakramentu, nie było tam konfesjonau, wprowadzonego po Soborze Trydenckim (1545–1563). Kościół ten był podobny do szopy i przetrwał do pożaru w 1778 r.

W 1800 r. przetransportowano do Gorzyc drewniany kościół z Pilchowic, ale już w 1839 został zdemontowany. Był już pw. św. Anioła Stróża. Na placu, gdzie stał, również z wielu pozostałych po nim desek, wystawiono kościółek – prowizorium (*Betkapelle*, oratorium modlitewne), nazywany „ubożuchną stajenką betlejemską” lub „stacją misyjną wśród dzikich narodów”. Umieszczono w nim tylko jeden ołtarz z obrazem maryjnym i drewnianą rzeźbą św. Anioła Stróża, relikwiami św. Jana (bez określenia o kogo chodzi) i św. Tekli, dziewicy i męczennicy z Ikonium (Konya) w Azji Mniejszej, uczennicy św. Pawła Apostoła. Budowla ta „stała groziła zawałaniem”, co miało również wpływ na liczbę uczestniczących w Eucharystii³⁶.

13 września 1852 r. zawiązał się w Gorzycach, w obecności inspektora budowlanego Linke'go z Opola i ks. proboszcza Józefa Gawendy I, Komitet Budowy Kościoła w składzie: hrabia Wilhelm von Arco³⁷, Jan Kutscha, Józef Ganita i Józef Rzegulla – z Gorzyc, Franciszek Sporisch – z Kraskowca, Jan Ganita i Paweł Hermann – z Gorzyczek, Jan Szczyrba – z Uchylska oraz Franciszek Seemann i Józef Jezyszek z Olzy. Wymienione osoby – po przegłosowaniu – przyjęły projekt oraz kosztorys budowy i pomalowania stropu tymczasowej świątyni, która miała stanąć na miejscu starej budowli. Jednak odkładano w czasie realizację projektu ze względu na zubożenie mieszkańców, które było spowodowane przez powódź (1855) oraz brak przestrzeni – obok był cmentarz, a także stały grożące pożarem domy i karczma. W czerwcu 1857 r. landrat von Schelchow z Raciborza, po zaciągnięciu opinii ks. Józefa Gawendy I i Komitetu Budowy Kościoła oraz w porozumieniu z Generalnym Wikariatem we Wrocławiu, zadecydował o budowie nowej świątyni „na parceli Jerzego Josscha (...) znajdującej się na wschód od starego kościoła”. Odrzucono tym samym możliwość wzniesienia świątyni na polu parafialnym powyżej lub poniżej zabudowań plebańskich (na przeszklonie stanąć z jednej strony strome wzniesienie, z drugiej zaś – dół). Dalsze wyjaśnianie sprawy utknęło jednak w urzędach na kolejne pięć lat, a parafianie przychodzili nadal do starego kościoła z nadzieją, że „Bóg Wszechmogący [zobaczy] ich cierpienia”³⁸.

³⁵ A. Weltzel, *Geschichte des Ratiborer Archipresbyteriates. Historisch-topographisch-statistische Beschreibung...*, Breslau 1896, s. 15.

³⁶ L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 98-101, 110.

³⁷ Nazwa rodu - od zamku w Arco nad jeziorem Garda, w rejonie Trydent-Górna Adyga we Włoszech.

³⁸ Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach [dalej: AAKat], Parafia św. Anioła Stróża w Gorzycach Śląskich [dalej: PASG], t. 1: Budowy [Bau-Acten] (1834-1908), Pismo Komitetu Kościelnego do Wikariatu Generalnego we Wrocławiu z 25 X 1852, s. 3-4; tamże, Odpis zawartej umowy z 13 IX 1852, s. 6-7; tamże, Raport ks. Józefa Gawendy I o odprawianiu nabożeństw w czasie budowy kościoła z 10 IV 1854, s. 19-20; tamże, Pismo Komitetu Budowy Kościoła w Gorzycach do Wikariatu Generalnego we Wrocławiu z 27 II 1855, s. 23-24; tamże, Pismo Generalnego Wikariusza do księcia-biskupa Henryka II Förstera z 16 IV 1856, s. 35-36; Pismo Wydziału Spraw Wewnętrznych Rejencji Królewskiej w Opolu do Generalnego Wikariatu we Wrocławiu z 28 VI 1857, s. 38; tamże, Pismo Generalnego Wikariatu we Wrocławiu do Rejencji Królewskiej w Opolu z 17 VII 1857, s. 38; tamże, Porozumienie zawarte w dniu 24 I 1857, s. 39-40; tamże, Pismo ks. Józefa Gawendy I do

Nowy, murowany, neogotycki kościół pw. św. Anioła Stróża w Gorzycach, powstał dopiero w latach 1862–1869. Kamień węgielny, o ciężarze 6 cetnarów (około 300 kg)³⁹, poświęcił 3 listopada 1862 r. sufragan wrocławski, 55-letni bp Adrian Włodarski⁴⁰, ze słowami na ustach: „[Niech] święty Anioł Stróż zachowa nas od wszelkiego nieszczęścia”. W 1864 r. świątynia – w stanie surowym z dachem pokrytym gontami – była już widoczna na wzgórzu powyżej starego cmentarza. I nagle przyszły nieszczęścia: 7 września 1865 r., z powodu ran odniesionych w wypadku przy jej budowie, zmarł 41-letni Franciszek Sławik (Sławik) z Gorzyczek, zaś 23 października tego samego roku sześciu robotników zostało rannych po zawaleniu się stropu; potem wybuchła siedmioletnia wojna prusko-austriacka (1866) oraz epidemie: cholery i tyfusu, które skutecznie odroczyły oddanie budynku kościoła do użytku wiernych. Benedykcja świątyni – po wykończeniu jej wnętrza – odbyła się w 1869 r. Kościół przetrwał bez większych remontów aż sześćdziesiąt sześć lat. W 1945 r. został poważnie uszkodzony w trakcie walk frontowych. W latach 1946–1948 nastąpiła jego odbudowa i ponowne poświęcenie z dodaniem nowego wezwania – Narodzenia NMP. Dokonał tego aktu, w dniu 29 marca 1948 r., ks. Jan Skrzypczyk⁴¹ – proboszcz parafii św. Józefa w Rudzie Śląskiej⁴².

Biografie proboszczów gorzyckich

Na życie gorzyckich proboszczów kładzie się cień dziejów, których ciężar powinności brali na swoje barki: rozumienia swoich czasów i zdawania sobie sprawy z dramatu ludzkich dusz. Trzeba nam wobec tych powinności zachować szacunek. Z ciekawości cofamy się i uchylamy wrota historii, aby spojrzeć na ich *curriculum vitae*. Chcemy zrozumieć ich trwanie w kapłaństwie i przetrwanie w Gorzycach. Piękno sakramentu kapłaństwa wyodrębniło ich pośród ludzi, a nawet, powiedzielibym, izolowało ich we własnym wnętrzu. Ile zagrzebano w nim tajemnic?

1. Wielebny Pan Jan – proboszcz w Gorzycach średniowiecznych

Z okresu polskiego średniowiecza posiadamy wiadomości tylko o jednym proboszczu gorzyckim. Był nim ks. Jan, który około 1445 r. stał się członkiem raciborskiego „Bractwa ku czci Najświętszej Maryi Panny”, założonego przez Zakon Kaznodziejski – dzięki poparciu Świętobliwej Eufemii (Ofki) Piastówny, księżnej i dominikanki – i zatwierdzonego w 1334 r. przez papieża Jana XXII. Jako „Rev.[erendus] Dom.[inus] Johannes, parochus in Gorzicz” został zapisany pod numerem 578 w *Białej Księdze – Liber Albus* tego Bractwa, zwanego też „Wielkim Bractwem”, „Arcybractwem” lub „Bractwem Literackim”. Ks. Jan nazywał siebie

---

Generalnego Wikariatu we Wrocławiu z 22 XII 1858, s. 42; tamże, Pismo Komitetu Budowy Kościoła do Generalnego Wikariatu we Wrocławiu z 18 I 1860, s. 52-53; tamże, Pismo Generalnego Wikariatu we Wrocławiu do Rejencji Królewskiej w Opolu z 7 II 1860, s. 52-53, Pismo Komitetu Budowy Kościoła do Rejencji Królewskiej w Opolu z 25 VII 1860, s. 57-58; tamże, Pismo Komitetu Budowy Kościoła do Generalnego Wikariatu we Wrocławiu z 10 VIII 1862, s. 76-77 (rps), sygn. AL 723.

³⁹ Cetnar pruski = 51,45 kg.

⁴⁰ Zob. A. Kiełbasa, *Biskup Adrian Włodarski (1807-1875)*, Trzebnica 1995, ss. 150.

⁴¹ Hasło: *Skrzypczyk Jan (1891-1948)*, w: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922-2008*, red. J. Myszor, Katowice 2009, s. 364.

⁴² L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 102-103, 112.

„servus Mariae” – „sługą Maryi” lub „bratem w służbie Maryi”⁴³. Utrzymywał się z dwóch łąnów plebanijnych, których wartość była uzależniona w dużym stopniu od jego zapobiegliwości i umiejętności gospodarowania. Obok łąnów ziemi elementem jego uposażenia była łąka i ogród. Gorzycanie składali mu także datki z okazji kołody. Inną daniną, którą przyjmował, było *meszne* (*Messkorn*), obejmujące jeden korzec⁴⁴ żyta i owsa od łąna. Ofiara ta, składana mu za odprawianie niedzielnej Mszy świętej, była płaconą przez wszystkich chłopów z terenu parafii, a ściągął ją sołtys pod groźbą kar kościelnych za opieszałość. Jego dochody powiększała też ofiara zwana *ofertorium*, związana z uczestnictwem wiernych we Mszy świętej. Ponadto do jego uposażenia należały dobrowolne ofiary składane przez wiernych z okazji chrztu, ślubu i pogrzebu, czyli tzw. *iura stolae*. W uposażeniu parafii gorzyckiej, kierowanej przez ks. Jana, zasadniczą rolę odgrywała dziesięcina snopowa (*decima manipularis*). Wytyczana na polach w postaci snopów, była uciążliwa, trzeba było bowiem czekać ze zwózką zboża przez siedem dni, dopóki proboszcz lub uprawniony poborca nie wytyczył snopów. Jego parafianie mogli też uiszczać dziesięcinę stałą (*decima constituta*), ustalaną z góry w ziarnie i pieniądzu. Podstawą jej wymiaru była wielkość gospodarstwa chłopskiego. Nie była to – rzecz jasna – dziesiąta, jak dawniej, część płodów rolnych. Jeśli była płaconą w zbożu, to wynosiła najczęściej dwanaście miar potrójnego zboża, to jest pszenicy, żyta i owsa, z jednego łąnu⁴⁵, co równało się kilkudziesięciu litrom ziarna, jeśli zaś w pieniądzu, to pobierano z gospodarstwa o tej samej powierzchni jeden wiardunek⁴⁶, stanowiący wartość około 46 gramów czystego srebra⁴⁷. Czy w związku ze ściąganiem dziesięcin powstawały spory i zatargi ks. Jana z mieszkańcami Gorzyc, Gorzyczek i Uchylska? Zapewne tak, choć nie można tego udowodnić na podstawie zachowanych źródeł archiwalnych.

2. Opat zakonu benedyktyńskiego z klasztoru w Orłowej za Olzą

Nie posiadamy też zbyt wielu wiadomości zapisanych odnośnie do dziejów parafii gorzyckiej z okresu rozłamu wyznaniowego w Kościele wrocławskim (1520–1574), katolickiej reformy życia kościelnego (1574–1608) i kontrreformacji na Śląsku (1608–1682). Reformacja zrodziła nową teologię, kładącą nacisk na trzy zasadnicze doktryny: usprawiedliwienie przez wiarę, powszechne kapłaństwo oraz nieomylność jedynej Biblii, którą teraz każdy mógł swobodnie interpretować⁴⁸. Z pewnością taka teologia w dużej mierze odpowiadała ówczesnym zapotrzebowaniom religijnym i zdobyła sobie popularność również w Gorzycach, położonych wtedy w bogumińskim „mniejszym wolnym państwie stanowym”, rządzonym od 1532 r. przez zagorzałego luteranina – margrabiego brandenburskiego Jerzego Hohenzollerna-Ansbacha. Jego syn, margrabia Jerzy Fryderyk Hohenzollern,

⁴³ H. Schaeffer, *Geschichte einer schlesischen Liebfrauen-Gilde seit dem Jahre 1343*, Ratibor 1883, s. 10.

⁴⁴ Korzec - jednostka objętości stosowana dla ciał sypkich, np. korzec wrocławski = około 74 litry.

⁴⁵ 1 łąn - około 16,5 ha.

⁴⁶ Wiardunek odpowiadał ¼ grzywny, która ważyła 182,5 g (w XIV w. około 198 g) srebra, a w systemie groszowym wynosiła 48 groszy praskich.

⁴⁷ J. Mandziuk, *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku*, t. 1, cz. 2: *Średniowiecze*, Warszawa 2004, s. 187-190; W. Korta, *Historia Śląska do 1763 roku*, s. 138.

⁴⁸ J. Delumeau, *Reformy chrześcijaństwa w XVI i XVII w.*, t. 1, Warszawa 1986, s. 14.

w latach 1560–1570 wygnał z Gorzyc kapłana katolickiego, związanego z parafią bogumińską i klasztorem w Orłowej, i zastąpił go predykantem luteraniskim. Kaznodzieja ten „sprofanował kościół i upodobnił go do szopy”, usuwając z niego obrazy świętych. Ostatni ewangelicki predykant opuścił parafię gorzycką w 1629 r., w momencie, w którym „połowa ludności trzymała się [jeszcze] wyznania luterskiego”. Luteranie zajmowali we wsi nadal silną pozycję, co prowadziło do konfliktów z duchownym katolickim, który spełniał tu praktycznie zadania misjonarskie. Przygarnął go proboszcz bogumiński – członek konwentu benedyktyńskiego w Orłowej, który też dysponował „księżą rolą” i dziesięciną z Gorzyc i Uchylska⁴⁹.

Od 1652 r. duszpasterzem dla Gorzyc i sąsiednich miejscowości był ustanowiony *de facto*, ale nie *de iure*, opat klasztorów benedyktyńskich: w Orłowej i Starych Trokach (lit. Seniejki Trakai) – bez wątpienia związany z Tyńcem – o. Piotr Celestyn Łopacki, herbu Lubicz z Sarnowej Góry (miejscowości położonej między Płońskiem a Ciechanowem na Mazowszu), proboszcz kościoła pw. Narodzenia NMP w Starym Boguminie. Był synem Mikołaja Opackiego – posła i marszałka Sejmu Pierwszej Rzeczypospolitej oraz elektora królów: Jana II Kazimierza Wazy i Michała Korybuta Wiśniowieckiego – i Anny Opackiej, podkomorzanka warszawska. Miał sześć sióstr (Zofię Potencjanę, Dorotę, Agnieszkę, Cecylię i dwie siostry – zakonnice ze Zgromadzenia Najświętszego Zbawiciela Świętej Brygidy w Grodnie) oraz dwóch braci (Jana i Marcina)⁵⁰. Opat Łopacki (zmarł w 1657) wykonywał czynności duszpasterskie „w terenie” przez swoich współpracowników, tzw. komentarzy⁵¹, którzy po okresie reformacji, już w epoce baroku, słabo wpajali gorzyczanom jak mają „być z Bogiem” poprzez modlitwę i pracę⁵². Stąd 8 września 1652 r. w czasie wizytacji parafii przez biskupiego wizytatora i archidiacona opolskiego, ks. Bartłomieja Reinholda de Reichau⁵³, przedstawiciele mieszkańców parafii gorzyckiej o imionach (nazwiskach): Pachura, Knura, Wacław, Gruczołek, Kostka, Jarzombek, Klych (Klich), Kaspar, Gałuszka, Sztwiertnia, Nieszporek i Kasperek, skarżyli się, że „nabożeństwa odprawia się [w Gorzycach] bardzo niedbale” i chcieli mieć u siebie „własnego plebana”. Ponadto przyrzekli, że „cały lud w najkrótszym czasie stanie się katolickim” i proboszczowi uległym „całkowicie we wszystkich sprawach”. Łany, z których miał utrzymywać proboszcz gorzycki, były wtedy położone: [pierwszy] „za zagrodą farską, między karczmarzem a Sztwiertnią”, (...) [drugi] „między rolą szkolna a Gałuszką”, [trzeci] „przy roli Nieszporka”, [czwarty] „przy roli Klicha”, [piaty] „przy dworze dominialnym”, czyli posiadłości ziemskiej, należącej wtedy do barona Łazarza II Młodszeo Henckel von Donnersmarcka, właściciela dóbr bogumińskich, tarnogórskich i bytomskich⁵⁴.

⁴⁹ L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 107-109.

⁵⁰ K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 6, ed. J. N. Bobrowicz, Lipsk 1841, s. 265-266; A. Boniecki, A. Reiski, *Herbarz Polski. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 15, cz. 1, Warszawa 1912, s. 377-378; S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 9, Warszawa 1912, s. 362-363.

⁵¹ Zob. G. Biermann, *Das ehemalige Benediktinerstift Orlau im Teschen*, Teschen 1862. Por. F. Dostal, *Leitfaden und Beiträge zur Geschichte der Herrschaft und der Stadt Oderberg...*, s. 97.

⁵² Por. B. Łoziński, *Leksykon zakonów w Polsce. Informator o życiu konsekrowanym*, Warszawa 1998, s. 30.

⁵³ Zob. przypis 35.

⁵⁴ L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 30, 110, 158-159.

3. Pierwszy proboszcz gorzycki w okresie kontrreformacji

W połowie 1672 r. przybył do Gorzyc ks. Jan Wincenty Bromboszcz. Stanowisko kościelne (inwestyturę) otrzymał w Nysie 23 lipca t. r. od ks. Jana Henryka Heymanna von Rosenthala – kanonika nyskiego i ołomunieckiego, członka rady biskupów wrocławskich a od 1672 r. biskupa pomocniczego i administratora Księstwa Nyskiego⁵⁵. W Gorzycach wprowadził go na urząd proboszczowski (zainstalował) ks. Andrzej Flaccius – proboszcz i dziekan wodzisławski⁵⁶. Wszystkie te czynności dokonały się już zgodnie z duchem wskazanym przez Sobór Trydencki, który zwrócił uwagę na należyte wykształcenie duchownych i właściwe podejście do kościelnych beneficjów⁵⁷.

Ks. Bromboszcz urodził się około 1647 r. w Raciborzu; był związany z klasztorem sióstr dominikanek w tym mieście; ukończył filozofię i teologię we Wrocławiu; święcenia kapłańskie przyjął w późnogotyckim kościele farnym pw. św. Jakuba i św. Agnieszki w Nysie prawdopodobnie 15 lutego 1671 r. Jurysdykcję do spowiadania otrzymał od ks. Konstantego Iwanickiego – proboszcza z Leśnicy i komisarza komisariatu opolskiego w diecezji wrocławskiej. Przez pół roku pracował jako wikary przy kościele mariackim w Starej Wsi pod Raciborzem, następnie otrzymał beneficjum w Gorzycach. Nawrócił tu – z protestantyzmu na katolicyzm – 16 rodzin. Jego charakter określił w 1679 r. wizytator biskupi, dziekan namysłowski, ks. Wawrzyniec Joanneston⁵⁸: „Człowiek to prosty jak gołąb, ale niestety wcale nie tak roztropny, jak wąż, i dlatego ze strony parafian o mieszanym wyznaniu katolickim i luterańskim narażony jest na różne nagabywania. Mieszka bardzo niewygodnie, gdyż z winy jego czeladzi zgorzała część plebanii, a teraz zmuszony jest mieszkać w jednej ocalałej izbie razem ze służbą farską [nie miał gospodyni, posiłki przygotowywała mu żona miejscowego nauczyciela i kantora Marcina Sanetrznika]. Parafianie zaś żadną miarą nie chcą odbudować plebanii. Dziedzic wsi, [baron] Eliasch [Andrzej] Henckel von Donnersmarck⁵⁹, [syn Eliasza I, właściciel Wolnego Państwka Stanowego w Boguminie], luteranin, rzadko się pokazuje w Gorzycach, a i tak prześladuje biednego proboszcza. Zdarzyło się, że ten pan po pijanemu zjawił się na podwórzu plebańskim, wywołał proboszcza na dwór i złażał go w obecności parafian, i omalże go nie obalił. Proboszcz boi się obrony i zakazania, świadkowie również składaliby z obawy przed możliwym panem fałszywe zeznania”⁶⁰. To za jego czasów sprowadzono z podgliwickiej Wilczy do kościoła w Gorzycach obraz Czarnej Madonny, który obecnie znajduje się w głównym ołtarzu. Od tej chwili Gorzyce stały się miejscem pielgrzymkowym,

⁵⁵ Strony internetowe: <http://www.heyman.pl/> [dostęp: 28 III 2010].

⁵⁶ F.I. Henke, *Kronika czyli Opis topograficzno-historyczno-statystyczny miasta i wolnego mińskiego państwa stanowego Wodzisław na Górnym Śląsku*, Wodzisław Śląski 2001, s. 87 (wyd. pol.).

⁵⁷ Por. Sesje: 21 (16 VII 1562) i 23 (15 VII 1563). Zob. *Dokumenty soborów powszechnych*, t. 4: *Lateran, Trydent, Watykan I*, oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 615-625, 683-712.

⁵⁸ Zdaniem ks. Franciszka Maronia autorem notatki był cieszyński komisarz biskupi, ks. Aleksander Augustyn Klaybor. Zob. F. Maroń, *Dzieje Pszowa jako mikroregionu górnośląskiego życia parafialnego, pątniczego i narodowego*, SSHT 9 (1976), s. 180.

⁵⁹ Zob. *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon im Vereine mit mehreren Historikern*, Herausg. E. H. Kneschke, t. 4: [Graffen-Kalau v. Kalheim], Leipzig 1863, s. 303-305. Por. R. Sękowski, *Herbarz szlachty śląskiej. Informator genealogiczno-heraldyczny*, t. 3: h-k, Katowice 2003, s. 96.

⁶⁰ L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 67, 115-116; F. Maroń, *Kościół na Górnym Śląsku w pierwszej połowie XVII wieku*, SSHT 12 (1979), s. 240.

aż do czasu powstania sanktuarium w Pszowie, gdzie sprowadzono obraz Matki Bożej Częstochowskiej⁶¹.

Ks. Bromboszcz opuścił Gorzyce na przełomie XVII i XVIII stulecia. Następnie czasowo administrował parafią (*commendarius*) p. w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Wojnowicach pod Raciborzem i był członkiem raciborskiego Bractwa Literackiego. Co go skłoniło do opuszczenia Gorzyc? Czy powodem odejścia były drwiny parafian lub pogroźki dziedzica, czy też inne przyczyny? Niestety, odpowiedzi na te pytania nie odnajdziemy w źródłach⁶².

4. Proboszczowie na początku XVIII wieku

Z rokiem 1726 związani są dwaj proboszczowie gorzyccy: do końca kwietnia pracował tu ks. Józef Franciszek Waclawczyk (Waclawczik), a od maja – ks. Paweł Dibich, przedstawiciele teologicznej szkoły ołomunieckiej i wrocławskiej. Pierwszy z nich – urodzony w Raciborzu – przyjął święcenia kapłańskie 28 lutego 1722 r. Do września 1724 r. był wikariuszem w Raciborzu. Następnie był proboszczem w Gorzycach. Miał tu do dyspozycji dwa ogrody, sześcioczęściowe pole, dziesięcinę snopową od chłopów oraz z pól chłopskich zagarniętych przez dwór, i wszystkie inne zwyczajowe świadczenia. Posiadał pług, radło, trzy brony, stary kocioł do warzenia piwa i trójnog do gotowania ryb. W pracy duszpasterskiej był bardzo gorliwy. Parafia liczyła 600 katolików i dwóch luteran. Przygotował on do sakramentu bierzmowania aż 216 osób. Nie potrafimy ustalić dokładnej daty odejścia ks. Dibicha⁶³.

Ks. Waclawczyk był od końca kwietnia 1726 r. plebanem w Lubomi, której właścicielem od 1730 r. był Franciszek Leopold hrabia Lichnowski. Następnie był proboszczem i dziekanem w Łanach pod Koźlem. Od 23 kwietnia 1731 r. był jednym z dwunastu kanoników kapituły kolegiackiej przy kościele farnym pw. Wniebowzięcia NMP w Raciborzu. Od 1740 r. „wykonywał pod przysięgą urząd apostołskiego protonotariusza” (infułata), zaś od 12 września 1746 r. – zachowując swoje probostwo – przez rok przebywał z własnej woli w klasztorze cystersów w Rudach. W 1748 r. stał się komisarzem biskupim. Księżę – biskup wrocławski Philipp Gotthard von Schaffgotsch mianował go 24 lipca 1761 r. scholastykiem, czyli sprawującym nadzór nad szkołami w diecezji wrocławskiej. Zmarł 19 listopada 1762 r.⁶⁴

5. *Parochus loci*

Nie udało się ustalić *curriculum vitae* ks. Adama Śmietany (Adamusa Śmietany), który piastował urząd proboszcza gorzyckiego w latach 1748–1757⁶⁵, czyli w okresie wojen śląskich (1740–1763), prowadzonych między Austrią Habsburgów i Prusami Hohenzollernów⁶⁶, jak również daty przybycia do Gorzyc kolejnego

⁶¹ Strony internetowe: <http://www.parafiagorzycy.pl/page.php/14/historia-parafii> [dostęp: 7 IX 2010].

⁶² L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 116-117.

⁶³ Tamże, s. 117, 142; F. Maroń, *Parafia górnośląska...*, s. 174.

⁶⁴ Zob. A. Weltzel, *Geschichte des Ratiborer Archipresbyteriates...*, s. 37. Por. A. Wróbel, *Z przeszłości czterech wsi. Syrynia - Lubomia - Grabówka - Nieboczowy*, Katowice 1991, s. 42.

⁶⁵ Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu [dalej: BKW], *Catalogus almae dioecesis Silesiae...*, Wratislavia 1748, s. 25; tamże, *Catalogus cleri almae dioecesis wratislaviensis...*, Wratislavia 1757, s. 58-59.

⁶⁶ Zob. Z. Zieliński, *Niemcy. Zarys dziejów*, Katowice 1998, s. 104-108.

proboszcza, ks. Jana Zająca (Zaica, Zajontza, Zaitza)⁶⁷, być może brata ks. Antoniego Zająca (Zaica) – proboszcza żorskiego (nie należy go kojarzyć z ks. Janem Zającem [1720–1802], wikariuszem, prebendarzem i komendantem parafii myśłowickiej oraz proboszczem parafii bogucickiej, pochowanym w krypcie kościoła pw. NSPJ w Myśłowicach⁶⁸). Według ustaleń Ludwika Musioła mogło to nastąpić w latach 1761–1763. Był on najpierw wikariuszem w Pszowie (1759–1760). Przeżył wraz z mieszkańcami gorzyckiej parafii groźny pożar, który w 1778 r. strawił większość domów, nie wyłączając drewnianej świątyni i budynku plebanii⁶⁹. Z tego powodu był zmuszony wprowadzić nowe księgi metrykalne: chrztów i pogrzebów, przechowywane i udostępniane obecnie w Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach⁷⁰. Sporą uwagę przywiązywał do udzielania sakramentu chrztu świętego. Dziecko do tego sakramentu należało przynieść w dniu urodzenia. Proboszcz gorzycki, zgodnie z wymaganiami kościelnymi i państwowymi, wykształcił połączoną. Kazania głosił, korzystając z podręczników polskich, łacińskich i niemieckich. Poświęcone były głównym cnotom i występkom, a w katechizacji wzorował się na trzystopniowym katechizmie żagańskim pt. *Römisch-katolischer Katechismus für die erste, zweite und dritte Klasse*, autorstwa opata żagańskich kanoników regularnych Benedykta Straucha⁷¹, stosującym podstawową dydaktykę oświecenia: zasadę pogłębłości, przeżycia, spontaniczności, rytmu, pieśni i ilustracji. Co raz większą uwagę przywiązywał też do nabożeństw, takich jak nieszpory, droga krzyżowa i nabożeństwa maryjne⁷². W prowadzeniu szkoły parafialnej pomagali mu nauczyciele i organiści: Jan Chadek (1765–1789), Jan Mischke (1790), Józef Krause (1791–1792) i Antoni Socha (1792).

Ks. Jan Zajac piastował także urząd dziekana wodzisławskiego. Zmarł w Gorzycach 26 grudnia 1792 r., w wieku 64 lat, i pochowany został w czymś, co po pożarze nazywano „kościółem”. Wcześniej, bo 2 kwietnia tego samego roku, zmarł w wieku 55 lat przebywający tu drugi kapłan – o. Leopold Lechner OFM⁷³.

6. Proboszczowie schorowani

W latach 1793–1845 proboszczowie w Gorzycach często chorowali. Tak było zarówno z ks. Pawłem Królikiem [Krolickiem] (1793–1810)⁷⁴ i ks. Józefem Thalerem [Thalerem] (1810–1845)⁷⁵.

⁶⁷ BKW, *Catalogus cleri almae dioecesis wratislaviensis...*, Wratislavia 1766, s. 76.

⁶⁸ Biblioteka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, N. Ruman, *Duszpasterstwo parafialne w dekanacie bytomskim pod koniec XVIII wieku*, Katowice 2010 (pr. mgr., mps).

⁶⁹ L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 117-118.

⁷⁰ Zob. AAKat, *Liber Baptisatorum Ecclesiae Gorzicensis sub Patrocinio Sancti Angeli Custodi ... AD 1775*, sygn. KM 69 (rps); tamże, *Liber Mortuorum Ecclesiae Mega Gorzicensis sub Patrono S. Angeli Custodio, Patronatu Inclita Camera Regio Prussiae ... AD 1778* (rps), sygn. KM 623.

⁷¹ J. Mrukwa, *Wkład Jana Ignacego Felbigera w reformy szkolnictwa podstawowego w drugiej połowie XVIII w.*, SSHT 13 (1980), s. 332.

⁷² Por. J. Myszor, *Stosunki wyznaniowe*, w: *Historia Tarnowskich Gór*, red. J. Drabina, Tarnowskie Góry 2000, s. 267.

⁷³ L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 70-71, 118-119.

⁷⁴ Parochus Paulus Kralick. Zob. BKW, *Catalogus cleri almae dioecesis wratislaviensis...*, Wratislavia 1799, s. 81.

⁷⁵ Tamże, *Catalogus cleri almae dioecesis wratislaviensis...*, Wratislavia 1828, s. 64-65; tamże, *Catalogus cleri almae dioecesis wratislaviensis...*, Wratislavia 1845, s. 65-66.

6.1. Ks. Królik przybył do Gorzyc w styczniu 1793 r. z Bujakowa, gdzie był wikariuszem. Spodziewano się po nim, że „będzie sprawował urząd proboszcza według najlepszej wiedzy i sumienia, Słowo Boże wyklądał według zasad religii rzymsko-katolickiej, (...) że będzie tą gminę [kościelną] budował nauką i przykładem życia, (...) tak się zachowywał [w kościele i poza nim], jak chce odpowiadać przed swą zwierzchnością, przed Bogiem, przed surowym sądem Chrystusa”. Otrzymywał on roczne wynagrodzenie w wysokości 114 talarów śląskich, 2 srebrnych groszy i 8 $\frac{3}{4}$ feniga⁷⁶. Tymczasem już od 1794 r. był stale zastępowany przez franciszkanina, o. Laurentiusa Goldsteina, administratora kaplicy w Gołkowicach (w latach 1794–1810). Pomagali mu także sporadycznie inni zakonnicy – franciszkanie: o. Andrzej Haczek (1792), o. Ekspedyt (Wierzyn) Mischke i o. Agricola Schnetzel (1793), o. Ludwik Jochemczyk (1794), o. Cyryl Adamowski i o. Sebastian Stańczyk (1895), o. Stefan z Gliwic (1804), o. Gaudentius Nowak (1809). Dnia 20 grudnia 1793 r. ks. Królik ochrzcił w kościele gorzyckim Ernesta Ferdynanda Augusta Pawła Lengsfelda, syna Augusta Lengsfelda z Gliwic i dzierżawcy dóbr rycerskich w Gorzyczkach i Uchylsku oraz jego żony – Marianny Godula, siostry znanego śląskiego przemysłowca Karola Goduli.

Ks. Królik po raz ostatni wykonywał czynności liturgiczne w kościele gorzyckim w dniu 29 listopada 1810 r., czyli krótko przed sekularyzacją śląskich klasztorów oraz kilka miesięcy przed wybuchem powstań chłopskich w rejonie wodzisławsko-raciborskim. Z zachowanej korespondencji dowiadujemy się, że był suspendowany „z powodu ślubów”⁷⁷. Zmarł w Gorzyczach 27 stycznia 1828 r. Pozostały po nim: krowa, stary stół, łóżko, żelazny garnek, skrzynie na mąkę, szklanki do piwa, siekiera, piła, dwa skórzane krzesła, ruszt do pieczenia, dwie brony, trzy obrazy⁷⁸.

6.2. Ks. Józef Thalherr, urodzony w 1768 r. i wyświęcony w 1792 r., był m.in. – w ramach pracy duszpasterskiej w parafii św. Michała Archanioła w Kotorzu Wielkim – „capellanus aulicus in Turava”⁷⁹ w dobrach rodziny von Garnier⁸⁰. Przybył do Gorzyc po raz pierwszy 17 września 1810 r. i przez siedem lat był tu administratorem parafii. W tym czasie „wyróżnił się tam swym prowadzeniem, pilnością w sprawach urzędu i posłuszeństwem lennego, pracowitością, rzetelnością i miłością wobec gminy [kościelnej], oraz zdobył sobie te cnoty u niej”⁸¹. 19 marca 1817 r. odwiedził go w Gorzyczach jego krewny, ks. Feliks Thalherr, proboszcz i dziekan w Gliwicach. Widocznie dostarczył mu nominację proboszczowską, podpisaną 1 marca 1817 r.⁸², bo już następnego dnia w „Księdze chrztów” do swojego

⁷⁶ AAKat, PASG, t. 1: Obsadzenia [Besetzungs-Acta] (1793-1853), Powołanie dla dotychczasowego wikarego w Bujakowie Pawła Krolicka na zwolnione stanowisko proboszcza w Gorzyczach powiatu pszczyńskiego z 3 I 1793, s. 2 (rps), sygn. AL. 735.

⁷⁷ Tamże, Pismo Parafian z Gorzyc do Generalnego Wikariatu we Wrocławiu z 1 II 1816, s. 12-13 (rps); tamże, Pismo Generalnego Wikariatu we Wrocławiu do Nadprezydenta Prowincji Śląskiej w Opolu Friedricha Theodora von Merckela z 28 II 1817, s. 21 (rps), sygn. AL. 735.

⁷⁸ S. Michalkiewicz, *Powstanie chłopskie na Górnym Śląsku w 1811 r.*, Wrocław - Warszawa - Kraków 1967, s. 102 i nn.; L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 43, 126, 143.

⁷⁹ „Kapelan dworski w Turawie”.

⁸⁰ BKW, *Catalogus cleri almae dioecesis wratislaviensis...*, Wratislavia 1799, s. 74.

⁸¹ AAKat, PASG, t. 1: Obsadzenia [Besetzungs-Acta] (1793-1853), Pismo ks. Feliksa Thalherra do Generalnego Wikariatu we Wrocławiu z 1 II 1816, s. 9-10 (rps), sygn. AL. 735.

⁸² Tamże, Powołanie dla administratora parafii [Józefa] Thalherra na proboszcza w Gorzyczach powiatu pszczyńskiego z 1 III 1817, s. 25 (rps), sygn. AL. 735.

imienia i nazwiska dopisał słowo „proboszcz” (*parochus*)⁸³. Od tego momentu „był poddanym, wiernym, posłusznym Jego Królewskiej Mości (...)” i „z całych sił [miał] dbać o dobro Ojczyzny, strzec od szkód i podziałów [swoich parafian], (...) uważnie i pobożnie sprawować sakramenty święte, żyć na sposób duchowny (...) i zachowywać się tak, jak przystoi zaprawdę katolickiemu proboszczowi (...)”. Jego roczne dochody wynosiły 223 talary śląskie, 27 srebrnych groszy i 1/2 feniga⁸⁴.

Ks. Thalherr pod koniec życia utracił słuch. Zaproponowano mu zamianę beneficjum proboszczowskiego na pobyt w domu dla kapłanów w Nysie⁸⁵. W jego zastępstwie parafią administrował ks. Franciszek *á Paulo* Drost, proboszcz rogowski od 19 września 1839 r. i – w opinii przełożonych – „doskonały katecheta” (urodzony 23 marca 1807 r. w Bąkowie koło Krapkowic, wyświęcony 22 września 1832 r.; zmarł 22 stycznia 1848 r. na tyfus po zarażeniu się przy odwiedzaniu chorych)⁸⁶ oraz w 1845 r. – wikariusz z Głogówka, ks. Edward Jarkisch, który urodził się w 1820 r., zaś święcenia kapłańskie przyjął w 1843 r.⁸⁷ Pleban gorzycki, ks. Thalherr, zmarł 26 czerwca 1845 r. i został pochowany w południowej części starego cmentarza – obok drewnianego kościoła. Nagrobek, ufundowany przez Urszulę Gola z domu Okrent w latach osiemdziesiątych XX w., istnieje tam do chwili obecnej⁸⁸.

7. Ślązak wspomnienia godny

W latach 1845-1857 administrował parafią gorzycką ks. Szymon Perzych (Szymon Perzach, Simon Perżich)⁸⁹. 17 września 1845 r. podejmował w parafii, znanej „ze zdziczenia i pijaństwa”⁹⁰, biskupa sufragana wrocławskiego Daniela Latuska⁹¹, który przeprowadził wizytację i udzielił wiernym sakramentu bierzmowania⁹². Zdaniem Wydziału Spraw Wewnętrznych Królewskiej Rejencji w Opolu, ks. Perzych musiał w Gorzycach „sprostać podwójnemu zadaniu: (...) wykazać się dostatkami siły moralnej dla sprostania niemoralnej postawie, jeśli się w nim zachowała” oraz „podjąć próbę administrowania powierzoną mu parafią”. On sam pisał do Generalnego Wikariatu we Wrocławiu: „(...) Mój gorzki los osiągnął

⁸³ L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 118.

⁸⁴ AAKat, PASG, t. 1: Obsadzenia [Besetzungs-Acta] (1793-1853), Powołanie dla administratora parafii [Józefa] Thalherra na proboszcza w Gorzycach powiatu pszczyńskiego z 1 III 1817, s. 25; tamże, Notatka Generalnego Wikariatu we Wrocławiu z 6 III 1837, s. 47 (rps), sygn. AL. 735.

Śląskimi monetami za czasów czeskich i później pruskich były: talar i grosz srebrny, czyli do-bry; talar śląski zawierał 24 groszy srebrnych czyli „czeskich”; talar pruski to 30 groszy srebrnych, floren czyli złoty reński liczył 16 groszy srebrnych.

⁸⁵ Tamże, Notatka Generalnego Wikariatu we Wrocławiu z 6 III 1837, s. 48 (rps), sygn. AL. 735.

⁸⁶ F. Maroń, *Dzieje Pszowa...*, s. 203; Archiwum Parafii NSPJ w Rogowie nad Odrą [dalej: APSJR], L. Musioł, *Rogów. Gmina i parafia*, (1965), s. 168-169 (mps).

⁸⁷ BKW, *Catalogus cleri almae dioecesis wratislaviensis...*, Wratislavia 1845, s. 65-66.

⁸⁸ L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 118-119.

⁸⁹ AAKat, PASG, t. 1: Obsadzenia [Besetzungs-Acta] (1793-1853), Pismo Wydziału Spraw Wewnętrznych Królewskiej Rejencji w Opolu do Wikariatu Generalnego we Wrocławiu z 14 VIII 1845, s. 57 (rps), sygn. AL 735.

⁹⁰ Tamże, Pismo hrabiego Wilhelma von Arco do Generalnego Wikariatu we Wrocławiu z 25 IX 1845, s. 70-71 (rps), sygn. 735, sygn. 735.

⁹¹ P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000, kol. 241-242.

⁹² L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 147.

w swej straszności najwyższe stadium; jeżeli nie zostaną wysłuchani, nie będą mogli dłużej stawiać czoła temu losowi. (...) Pozostają jeszcze wewnętrznie winni; jeśli Bóg zechce, pozostaną takim. Czas jest trudny; tylko dobrzy i wytrwali mogą przynieść dobry owoc, lecz nie należy zawsze postępować według zasady: ‘odrzućcie plewy’, lecz raczej według nauki Jezusa: ‘pozwólcie obu rósć razem’, jak też o zagubionej owcy (...)”⁹³.

Ks. Perzych urodził się 6 października 1804 r. w morawskiej części Śląska, w Dolnym Beneszowie (czes. Dolní Benešov, dawniej Benešov u Hlučína, niem. Markt Beneschau) w powiecie raciborskim. Był z pochodzenia Morawianinem. Wyświęcony na kapłana 13 stycznia 1828 r., był najpierw wikarym w Krawarzu (cz. Kravaře ve Slezsku, niem. Deutsch Krawarn), następnie w Hulczynie (cz. Hlučín, niem. Hultschin), potem rządcą parafii znowu w Krawarzu. Inkardynowany z diecezji ołomuńskiej do diecezji wrocławskiej przez księcia-biskupa Emanuela von Schimonskiego, stał się w 1831 r., w wieku 27 lat, dyrektorem Seminarium Nauczycielskiego w Głogówku – kuźni nauczycielstwa w południowej części Opolszczyzny⁹⁴.

Był on – według opinii ks. Kudery – „nadzwyczaj utalentowany, (...) władał kilkoma językami, (...) pracował z wielkim zamiłowaniem. (...) Ks. Perzych miał jednak jedną ułomność, a mianowicie kochał on wesołe towarzystwo i lubił – jak się to mówi – żyć, co się nie zgadzało z życiem klasztornym, na jakie seminarium było skazane. (...) Wymagał ks. Perzych od władzy [kościelnej] różnych zmian. Ponieważ jednak przełożona władza warunków tych wykonać nie chciała, ks. Perzych rzekł się posady w Głogówku i objął 23 października 1832 r. probostwo w Tworkowie (...). Ale i w Tworkowie nie długo pozostał [w 1838 r. został złożony z urzędu ze względu na *propter erbrietatem*]. Od 1839 r. prowadził on życie niespokojne i przebywał na coraz to nowych miejscach. Widzimy go w Rudyszwałdzie [mieszkał ze służbą przez rok w starej plebanii na Górze Kaplicznej], potem w Ostropie koło Gliwic [od 1842 r.], w Gorzycach [1845–1847], w Żorach [jako *Hilfspriester* i komorant, czyli emerytowany ksiądz – od IX–XII 1848 r.]⁹⁵, w Pstrążnej [jako komorant – 1853] i Piekarach [od 1859 r. – był tu wikarym u ks. Jana Alojzego Ficka, apostoła trzeźwości⁹⁶; żywiono widać nadzieję, że w kontaktach z nim uzdolniony kapłan zdoła się uporać ze swoim nałogiem]. Umarł dnia 16 lutego 1866 r. [na probostwie] w Baborowie [nad Psiną, gdzie mieszkał jako komorant]”⁹⁷.

⁹³ AAKat, PASG, t. 1: Obsadzenia [Besetzungs-Acta] (1793-1853), Pismo Wydziału Spraw Wewnętrznych Królewskiej Rejencji w Opolu do Wikariatu Generalnego we Wrocławiu z 14 VIII 1845, s. 57; tamże, Pisma ks. Szymona Perzycha do Wikariatu Generalnego we Wrocławiu z 8 i 25 VII 1845, s. 52, 61 (rps), sygn. AL. 735.

⁹⁴ Por. A. Weltzel, *Geschichte des Ratiborer Archipresbyteriates...*, s. 525.

⁹⁵ Tenże, *Geschichte der Stadt Sohrau in Ober-Schlesien*, s. 350 (wyd. polskie: *Historia Miasta Żory na Górnym Śląsku*, s. 237-238).

⁹⁶ J. Myszor, *Listy ks. Alojzego Ficka z lat 1850-1861*, SSHT 19-20 (1986-1987), s. 284.

⁹⁷ Zob. *Schematismus der Geistlichkeit des Bisthums Breslau für das Jahr 1847, [1849]. Mit näheren statistischen Anaben über geistl. Stellen und Personen*, Breslau [1847], s. 58; Breslau [1849], s. 95; *Schematismus des Bisthums Breslau und den katholischen Militär-Seelsorge der Königl. Preuss. Armeen für das Jahr 1851*, Breslau [1851], s. 82; *Schematismus der Bisthums Breslau und des ihm annectirten Delegaturbezirkes für das Jahr 1855*, Breslau [1855], s. 107. Por. A. Weltzel, *Geschichte des Ratiborer Archipresbyteriates...*, s. 525; J. Kudera, *Obrazy Ślązaków wspomnienia godnych*, t. 1, Mikołów 1920, s. 26-27; B. Cimała, S. Senft, *Baborów 1226-1996. Dzieje miasta i gminy*, Opole 1996.

Ks. Szymon Perzych był pierwszym panslawistą na Śląsku, tzn. przedstawicielem ruchu ideowo-politycznego, dążącego do zjednoczenia Słowian i „postawienia tamy przeciwko fali germanizacji”. Starał się o pielęgnowanie w górnośląskiej szkole języka ojczystego: morawskiego i polskiego. Swoimi pomysłami w tej sprawie wyprzedził wielu innych słowianofilów. Układał wiersze i pieśni nabożne pozaliturgiczne (np. pieśń w języku morawskim pt.: „Vysleš Otce milý s nebe”, zaprezentowana po raz pierwszy z okazji poświęcenia nowej szkoły w Krawarzu) oraz pisał artykuły do polskich gazet, drukowanych na Górnym Śląsku (m.in. do „Tygodnika Katolickiego”, ukazującego się w Piekarach). Uznał też, że jednym z najważniejszych środków szerzenia oświaty wśród ludu było wówczas rozdawanie druków: książek i gazet. W tym celu opracował w języku polskim dwie książki: *Kancjonał zupełny katolicki i książka modlitewna dla użytku pobożnych chrześcijan*, wydany za zezwoleniem biskupa wrocławskiego, opublikowany w 1841 r. w znanej oficynie Kornów we Wrocławiu (wznowienia: 1844, 1851) – czyli zbiór pieśni liturgicznych i nabożnych oraz modlitw, śpiewanych i odmawianych na Morawach i Górnym Śląsku, a także *Homilij 75 na wszystkie niedziele i święta uroczyste kościelne całego roku, z łacińskiego na język polski przełożone*. Były to tłumaczenia łacińskich homilii *Concionator*, wydanych w Ostrawie w 1717 r. Ten druk ukazał się w Lesznie w 1859 r., ale prawdopodobnie też w Mikołowie. Niedługo później wyszło najpopularniejsze dzieło ks. Perzicha pt. *Przewodnik duszy do Ojczyzny Niebieskiej, czyli poznanie serca człowieka, czy Bóg w niem mieszka, czy diabeł? W dziesięciu rycinach zmyślnie ustawione. Rozprawa zbawienna o powstaniu upadłego grzesznika, westchnienie duszy skruszonej i dwanaście znaków ludzi do żywota wiecznego wybranych. Z czeskiego przełożył i wyborem najpotrzebniejszych i najpiękniejszych modlitw dla ludu pomnożył ks. Szymon Perzich*. To dzieło, mając pewne akcenty autobiograficzne, doczekało się w latach 1860–1871 aż czterech wydań w drukarni Tomasza Nowackiego w Mikołowie. Ksiądz Augustyn Weltzel, dobrze znający życie i działalność swoich poprzedników w Tworkowie, wymienia jeszcze dwie publikacje ks. Perzicha: polską *Książkę modlitewną* wydaną w 1844 r. we Wrocławiu oraz niemiecką *Moralische Fabeln des heiligen Christi aus dem lateinischen 1640 gedrucktem Werke*, opublikowaną w 1863 r. w Głubczycach.

Kilka lat wcześniej, gdy ów autor książek religijnych był komorantem w Piekarach, pojawił się nagle w Rybniku, gdzie wprawdzie ożywił życie karczemne i uliczne, ale naraził się opinii publicznej do tego stopnia, że magistrat w trosce o moralność i religijność społeczności rybnickiej wystosował 10 grudnia 1859 r. list do ks. kanonika i ksiązęco-biskupiego komisarza, Franciszka Heidego w Raciborzu, w którym m.in. czytamy: „Suspendowany ksiądz, były dyrektor seminarium i proboszcz Szymon Perzich, osiadł tu od dłuższego czasu bez policyjnego zameldowania. Tenże prowadzi karygodne życie, gdyż codziennie odwiedza najpospolitsze szynki, wraca do domu w całkiem nieprzytomnym stanie i nierzadko musi być wyciągany z rynsztoków. W szynkach obcuje wyłącznie z prostacką warstwą społeczną. Przedmiotem jego rozmów jest religia, przy czym grubiańsko profanuje święte instytucje Kościoła katolickiego. Często widzi się go zataczającego się na publicznych ulicach w kompletnym stroju księdza. Podczas wielomiesięcznego pobytu tutaj jeszcze nie był na nabożeństwie. To karygodne prowadzenie się nieoprawnego Perzicha przynosi hańbę i gniew katolickiego stanu kapłańskiego oraz świętej religii. Aby temu przeciwdziałać, byłoby bardzo celowe umieszczenie owego Perzicha w jakimkolwiek zakładzie. Dlatego upraszamy Waszą Przewielebność bardzo uniżenie o łaskawe skierowanie wymienionego

Perzicha do jakiegoś zakładu poprawczego oraz jednocześnie powiadomienie nas, jakie właściwe środki zostaną zastosowane wobec Perzicha, celem przeszkodzenia mu w złym prowadzeniu się. Dość niechętnie przyjęlibyśmy kroki, aby wymienionego Perzicha uznać za pijacznę szynkowego, ponieważ mniemamy, iż przez to zostałyby obrażony katolicki stan kapłański⁹⁸. Odpowiedzi ks. Heidego nie znamy, ale magistrat w Rybniku bodaj trochę przesadzał w ocenie kapłana i pisarza, gdyż chciał się go jak najszybciej pozbyć, nie mieć z nim kłopotów⁹⁸. W opinii ks. Jana Kudery był to „człowiek nadzwyczaj inteligentny i dzielny, i w swoim rodzaju jedyny, który pomysłami wielu wyprzedzał⁹⁹”. Był on porównywany do Józefa Łompy – śląskiego poety i nauczyciela⁹⁹.

8. Proboszczowie okresu rewolucji i rosnącej hegemonii Prus

W latach 1845–1848 zastryżyły się na Górnym Śląsku napięcia społeczne, wywołane na skutek nieurodzajów, powodzi oraz epidemii tyfusu, która spowodowała w powiatach: rybnickim i pszczyńskim śmierć tysięcy ludzi. Warstwy upośledzone nie miały bydła, pieniędzy i odzieży, a tym samym trudno było im utrzymać księdza w parafii¹⁰⁰. Stąd w Gorzycach w okresie Wiosny Ludów pojawiali się – na krótszy lub dłuższy okres pracy duszpasterskiej – administratorzy:

8.1. Ks. Karol Schebera – przez dziewięć miesięcy na przełomie lat 1847/1848¹⁰¹. Urodził się on 29 grudnia 1819 r. w Głogówku, w wielodzietnej rodzinie nauczyciela i audytora Jana Schebery i jego żony – Klary. Święcenia kapłańskie przyjął 15 kwietnia 1843 r. Od 1844 r. był wikariuszem i administratorem parafii w Sycowie (niem. Groß Wartenberg) na Dolnym Śląsku oraz wikariuszem powiatowym (*Kreisvikar*) w Wodzisławiu Śląskim (1847) oraz w latach 1855–1866 proboszczem w Rogowie nad Odrą. Ks. Karol Potyka, proboszcz w Lyskach i dziekan dekanatu pogrzebieńskiego, wystawił mu 12 sierpnia 1856 r. następującą opinię: „Ks. [Schebera] jest nadzwyczaj pilnym duszpasterzem, niezmordowanym spowiednikiem i dobrym kaznodzieją. Pilnie odwiedza chorych, a szczególnie dzielnie pracuje w szkole. Przez wzorowe prowadzenie się i pobożne życie buduje swych parafian. Cieszy się pełnym zaufaniem i miłością swych parafian⁹⁹”. Ks. Schebera zmarł na tyfus 4 października 1866 r. (zaraził się w Bluszczowach przy odwiedzinach u chorego). W jego pogrzebie (16 X) wzięło udział 16 księży z sąsiedztwa. Jego krewnym (bratem?) był prawdopodobnie ks. Franciszek Schebera, który od 1846 r. był proboszczem w Wieszowej¹⁰².

⁹⁸ R. Kincel, *Niepokorny pasterz*. Zob. Strony internetowe: <http://www.nowiny.rybnik.pl/> [dostęp: 19 IV 2010].

⁹⁹ Zob. J. Kudera, *Obrazy Ślązaków wspomnienia godnych*, s. 26–29.

¹⁰⁰ Bogaty materiał opisowy z lat głodowych na Górnym Śląsku zob. „Schlesisches Kirchenblatt” z lat 1847–1848. Por. J. Bahlcke, *Śląsk i Ślązacy*, Warszawa 2001, s. 111.

¹⁰¹ AAKat, PASG, t. 1: Obsadzenia [Besetzungs-Acta] (1793–1853), Pismo ks. Ignacego Łodziaka do Generalnego Wikariatu w e Wrocławiu z 22 VIII 1847, s. 100–101 (rps), sygn. AL. 735.

¹⁰² *Schematismus der Geistlichkeit des Bisthums Breslau für das Jahr 1847, [1849]*, Breslau [1847], s. 56, 80; Breslau [1849], s. 82; *Schematismus des Bisthums Breslau und den katholischen Militär-Seelsorge der Königl. Preuss. Armeen für das Jahr 1851*, Breslau [1851], s. 71; *Schematismus der Bisthums Breslau und des ihm annectirten Delegaturbezirkes für das Jahr 1853, [1855]*, Breslau [1853], s. 107; Breslau [1855], s. 100; L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 119; APSJR, L. Musioł, *Rogów...*, s. 170–171.

8.2. Ks. Edward Jarkisch, wikariusz z Głogówka – wyznaczony na stanowisko proboszcza gorzyckiego w marcu 1848 r; zrezygnował ze względu na chorobę¹⁰³.

8.3. Ks. Karol Pucher – przez kilka dni w sierpniu 1848 r.¹⁰⁴. Kapłan ten, urodzony 11 sierpnia 1804 r. w Wszemirowie (Schimmerau) koło Trzebnicy i wyświęcony 31 maja 1828 r., do Gorzyc przybył z daleka, bo aż z Radziądza (Radziunz), w dekanacie żmigrodzkim (Trachenberg), gdzie był proboszczem od 28 stycznia 1841 r. Po odejściu z parafii gorzyckiej administrował parafią w Pstrążnej (1853). Zmarł on 5 stycznia 1875 r. w Prusicach (Prausnitz) koło Milicza, w dekanacie żmigrodzkim, gdzie był proboszczem od 31 stycznia 1855 r.¹⁰⁵

8.4. Ks. Karol *Boromeusz* Berger – przez kilka tygodni w 1848 r. Pochodził z Belku, gdzie urodził się 21 marca 1821 r. Należał on wcześniej do Zakonu Kaznodziejskiego – święcenia kapłańskie przyjął 3 sierpnia 1845 r. Był wikarym powiatowym (*Kreisvikar*) w Wodzisławiu Śląskim (1847)¹⁰⁶.

8.5. Ks. Karol Pelka – od 31 sierpnia do 7 listopada 1848 r. – nazywany przez mieszkańców parafii „wspaniałym młodym kapłanem”¹⁰⁷. Urodził się 30 października 1820 r. w Broczu, święcenia kapłańskie przyjął 28 czerwca 1847 r., w późniejszym okresie życia był proboszczem w Gierałtowicach pod Koźlem (1855–1876)¹⁰⁸.

8.6. Ks. Franciszek Weirauch (Wierach) – od 7 listopada 1848 r. do 12 stycznia 1852 r. Urodził się on 17 lipca 1804 r. w Gościęcinie (Kostenthal); święcenia kapłańskie przyjął 8 maja 1831 r.; od 8 grudnia 1842 r. był proboszczem w Pilchowicach. W Gorzycach nie zamieszkał na plebani, gdyż została wcześniej zburzona; opiekował się kościołem, który był „drewnianą szopą”; początkowo „nie wiedział, gdzie ma się ratować przed deszczem i wiatrem”. Z tego powodu już w 1849 r. popadł w konflikt z wiernymi, których oskarżał o „brak sumienia i złośliwość”

¹⁰³ AAKat, PASG, t. 1: Obsadzenia [Besetzungs-Acta] (1793-1853), Pismo Nadprezydenta Prowincji Śląskiej do Generalnego Wikariatu we Wrocławiu z 18 XII 1847, s. 115; tamże, Pismo ks. Edwarda Jarkischa do Generalnego Wikariatu we Wrocławiu z 30 IV 1848, s. 153 (rps), sygn. AL. 735.

¹⁰⁴ Tamże, Pismo ks. Ignacego Łodzika do Generalnego Wikariatu we Wrocławiu z 13 VIII 1848, s. 182 (rps), sygn. AL. 735.

¹⁰⁵ *Schematismus der Geistlichkeit des Bisthums Breslau für das Jahr 1847, [1849]*, Breslau [1847], s. 101; Breslau [1849], s. 101; *Schematismus des Bisthums Breslau und den katholischen Militär-Seelsorge der Königl. Preuss. Armeen für das Jahr 1851*, Breslau [1851], s. 87; *Schematismus der Bisthums Breslau und des ihm annectirten Delegaturbezirkes für das Jahr 1953*, Breslau [1853], s. 130; *Schematismus des Bisthums Breslau und seines Delagatur-Bezirks für das Jahr 1863, [1869]*, Breslau [1863], s. 133; Breslau [1869], s. 138; L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 119.

¹⁰⁶ Wikary powiatowy sprawował Msze św. za zmarłych, ufundowane „na wieczne czasy” przy byłym kościele klasztornym oraz pomagał w duszpasterstwie miejskim lub zastępował chorych proboszczów w powiecie. Dekret otrzymywał od biskupa diecezjalnego, wynagrodzenie – od państwa. Zob. F. I. Henke, *Kronika...*, s. 89. Por. *Schematismus der Geistlichkeit des Bisthums Breslau für das Jahr 1847*, Breslau [1847], s. 56; L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 119.

¹⁰⁷ AAKat, PSAG, t. 1: Obsadzenia [Besetzungs-Acta] (1793-1853), Pismo Komitetu Kościelnego do Generalnego Wikariatu we Wrocławiu z 25 VII 1849, s. 230-231 (rps), sygn. AL. 735.

¹⁰⁸ *Schematismus der Bisthums Breslau und des ihm annectirten Delegaturbezirkes für das Jahr 1855*, Breslau [1855], s. 71; *Schematismus des Bisthums Breslau und seines Delagatur-Bezirks für das Jahr 1863*, Breslau [1863], s. 76; L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 119.

oraz nazywał „złymi ludźmi”¹⁰⁹. W 1851 r. wrocławska Kuria Biskupia wszczęła przeciwko niemu postępowanie dyscyplinarne z powództwa nauczycieli: Józefa Rzegulli (Reguły) z Gorzyc i Proske’go z Olzy. Opuścił Gorzyce z polecenia księcia-biskupa Melchiora von Diepenbrocka i jako wikariusz udał się do Strzelec Opolskich¹¹⁰. W 1853 r. był wikariuszem w Sycowie (Groß Wartenberg); w 1876 r. był proboszczem w Minkowicach Oławskich (705 katolików i 4000 protestantów), w dekanacie oleśnickim¹¹¹.

8.7. Ks. Józef Gawenda I – od 12 stycznia 1852 r. do lutego 1858 r. Na początku lipca 1852 r. zamieszkał w nowej, piętrowej plebanii, w pewnym oddaleniu od kościoła. Posługiwał w Gorzycach 1915 katolikom, którzy byli sąsiadami 11 protestantów i 11 Żydów. 17 grudnia 1857 r. podpisał on tekst ugody z hrabią Wilhelmem von Arco dotyczącej zamiany otrzymanej dziesięciny w naturze na rentę od żyta. Pleban gorzycki urodził się 22 lutego 1822 r. w Raciborzu, święcenia kapłańskie otrzymał 17 czerwca 1848 r.; w 1849 r. był wikariuszem w Jemielnicy (Himmelwitz) obok Strzelec Opolskich; od 16 lutego 1858 r. był proboszczem w Pstrążnej, zaś od 31 stycznia 1871 r. – proboszczem w Rozmierzu koło Strzelec Opolskich. Był dziekanem dekanatu Wielkie Strzelce i powiatowym inspektorem szkolnym aż do 1873 r. Zmarł prawdopodobnie w 1893 r.¹¹²

9. Budowniczy murowanej świątyni

Ciągle zmiany administratorów parafii gorzyckiej w drugiej połowie XIX w. odbiły się niekorzystnie na jakości duszpasterstwa, a zwłaszcza wpłynęły na przeciąganie w czasie sprawy budowy murowanego kościoła.

2 września 1858 r. książę-biskup wrocławski Henryk II Förster dekretował do Gorzyc stałego proboszcza, ks. Teodora Gramera, który urodził się 3 lutego 1830 r. w Bytomiu, w rodzinie kierownika katolickiej szkoły miejskiej Franciszka Józefa Mateusza Gramera (pochodzącego z Bolkowa u stóp Karkonoszy), autora pierwszej (i jedynej) kroniki Bytomia – *Chronik der Stadt Beuthen in Oberschlesien* (Beuthen 1863), modlitw szkolnych i wesołych pieśni dla młodzieży, który w 1828 r. ożenił się z Wilhelminą von Tieschowitz – krewną starosty bytomskiego

¹⁰⁹ AAKat, PASG, t. 1: Obsadzenia [Besetzungs-Acta] (1793-1853), Pismo ks. Ignacego Łodzia do Generalnego Wikariatu we Wrocławiu z 18 IX 1848, s. 190; tamże, Wyjaśnienia ks. Franciszka Weiraucha z 20 VIII 1849, s. 232-233 (rps), sygn. AL. 735.

¹¹⁰ Tamże, Pismo księcia-biskupa Melchiora von Diepenbrocka do ks. Franciszka Weiraucha z 10 XI 1851, s. 237 (rps), sygn. AL. 735.

¹¹¹ *Schematismus der Geistlichkeit des Bisthums Breslau für das Jahr 1847 [1849]*, Breslau [1847], s. 55; Breslau [1849], s. 34; *Schematismus des Bisthums Breslau und den katholischen Militär-Seelsorge der Königl. Preuss. Armeen für das Jahr 1851*, Breslau [1851], s. 51; *Schematismus der Bisthums Breslau und des ihm annectirten Delegaturbezirkes für das Jahr 1853, [1855]*, Breslau [1853], s. 108; Breslau [1855], s. 92; *Schematismus des Bisthums Breslau und seines Delagatur-Bezirks für das Jahr 1863, [1869]*, Breslau [1863], s. 99; Breslau [1869], s. 102; L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 119-120.

¹¹² AAKat, PASG, t. 2: Gruntowe [Grund-Acten] (1852-1893), Tekst umowy z 17 XII 1857, s. 36-37, sygn. AL. 728; tamże, t. 1: [Besetzungs-Acta] (1793-1853), Pismo księcia-biskupa Melchiora von Diepenbrocka do ks. Franciszka Weiraucha z 10 XI 1851, s. 237 (rps), sygn. AL. 735; *Schematismus der Geistlichkeit des Bisthums Breslau für das Jahr 1849*, Breslau [1849], s. 37; *Schematismus der Bisthums Breslau und des ihm annectirten Delegaturbezirkes für das Jahr 1853 [1855]*, Breslau [1853], s. 80; Breslau [1855], s. 73; *Schematismus des Bisthums Breslau und seines Delagatur-Bezirks für das Jahr 1869*, Breslau [1869], s. 16, 111; L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 141, 144.

– ewangelika Adolfa von Tieschowitza. Jego ojciec był człowiekiem skromnym, ale towarzyskim; lubił muzykowanie, sam grywał w kwartecie (bodaj) smyczkowym; przyczynił się też walcnie do założenia Górnośląskiego Związku Śpiewaczego (Oberschlesischer Saangerbund)¹¹³.

Ks. Gramer przyjął święcenia kapłańskie 9 lipca 1853 r. Następnie był wikarym w Biskupicach, Zorach (1855) i Pszowie. Obowiązki proboszczowskie w Gorzycach podjął 13 października 1858 r. Razem z mieszkańcami swojej parafii wybudował murowaną świątynię, ale opuścił plebanię w marcu 1868 r. – przed poświęceniem świątyni. Z Gorzyc – zdaniem Ludwika Musiōła – przeniósł się na Słowację – do parafii św. Elżbiety Węgierskiej w Koszycach (słow. Košice, węg. Kassa, niem. Kaschau)¹¹⁴; potem przebywał na probostwie w Raszowej (Raschau), w dekanacie polskim, gdzie zmarł jako proboszcz 23 czerwca 1873 r., w wieku 43 lat¹¹⁵.

10. Rządcy parafii gorzyckiej w czasach pruskiego Kulturkampfu i początkach Rzeszy wilhelmowskiej

Po odejściu ks. Gramera zaczęły się w Gorzycach częstsze zmiany rządców parafii, spowodowane również perturbacjami w polityce wewnętrznej państwa pruskiego, których źródła szukać należy do pewnego stopnia w biurokratycznej walce o rząd dusz. Ustawy Kulturkampfu z lat 1873–1875 miały charakter represyjny, dotyczyły bowiem również nowych przepisów o nominacjach na placówki duszpasterskie zatwierdzanych przez władze państwowe¹¹⁶.

10.1. Kuria Biskupia we Wrocławiu wyznaczyła 12 maja 1868 r. na administratora parafii gorzyckiej najpierw franciszkanina, o. Władysława Edwarda Schneidera, urodzonego 3 lutego 1833 r. w Rozkochowie (Roßweide) niedaleko Głogówka, w rodzinie inspektora folwarcznego, wykształconego w Nysie i Wrocławiu; wyświęconego 31 stycznia 1857 r. przez księcia-biskupa wrocławskiego Henryka II Förstera; wikariusza w Koźlu i Piekarach – m.in. u ks. Jana Alojzego Ficka; od 13 września 1860 r. – franciszkanina; pierwszego śląskiego misjonarza w Palestynie, Egipcie i na Cyprze (1877–1887); fundatora domów zakonnych sióstr boromeuszek i katolickich instytucji oświatowych w Emaus, Jerozolimie, Hajfie i Aleksandrii, a przy tym dobrego organizatora, spowiednika biskupiego oraz autora „Pamiętników”, współtwórcy planu Kalwarii w Piekarach pod Bytomiem i twórcy muzeum Ziemi Świętej na Górze św. Anny. Po śmierci, która nastąpiła 2 października 1919 r., został pochowany w wybudowanej przez siebie kaplicy Trzeciego Upadku na terenie Kalwarii, na wschodnim stoku Góry Chełmskiej, w sanktuarium annogórskim¹¹⁷.

¹¹³ Hasło: *Gramer Franz*, w: *Bytomski słownik biograficzny*, red. J. Drabina, Bytom 2004; S. Rosenbaum, *Franz Gramer - historia skromnego nauczyciela*. Zob. Strony internetowe: <http://www.zyciebytomskie.pl/> [dostęp: 28 III 2010].

¹¹⁴ Parafia została utworzona przy największym kościele na Słowacji oraz najbardziej na wschód położonej katedrze zachodniego typu w Europie.

¹¹⁵ *Schematismus der Bisthums Breslau und des ihm annectirten Delegaturbezirkes für das Jahr 1855*, Breslau [1855], s. 116; *Schematismus des Bisthums Breslau und seines Delagatur-Bezirks für das Jahr 1863*, [1869], Breslau (1863), s. 77; Breslau [1869], s. 104; L. Musiōł, *Gorzycy...*, s. 120-121; F. Maroń, *Dzieje Pszowa...*, s. 217.

¹¹⁶ Por. Z. Zieliński, *Niemcy...*, s. 172.

¹¹⁷ Zob. A. K. Dudek, *O. Władysław Edward Schneider (1833-1919) - śląski misjonarz w Ziemi Świętej*, Wrocław 2002. Por. J. Wycisło, *Sanktuarium Matki Bożej w Piekarach Śląskich*, t. 1:

10.2. Ale już 3 czerwca 1868 r. dekret odebrał ks. Teodor Czekir, który urodził się 30 listopada 1831 r. w Dziećmarowach, w powiecie głubczyckim. Święcenia kapłańskie przyjął 20 czerwca 1857 r. Był wikariuszem w Raciborzu Starej Wsi (od 29 VII 1857), Ujeździe (od 9 VII 1858) i Koźlu (od 21 II 1860), a następnie został zamianowany lokalistą w Dziegowicach (od 10 VI 1864), w dekanacie Łany. Z Gorzyc wyjechał w połowie czerwca 1871 r. Od 20 marca 1873 r. realizował swoje obowiązki duszpasterskie na urzędzie proboszcza w parafii św. Bartłomieja w Ruptawie (dekret z Wikariatu Generalnego we Wrocławiu otrzymał już 10 V 1871). Od sierpnia 1886 r. przebywał w parafii św. Bartłomieja w Łanach pod Koźlem, gdzie zmarł 18 lutego 1890 r.¹¹⁸

10.3. Jego następcą został wyznaczony 14 czerwca 1871 r. administrator, ks. Franciszek *Seraficki* Czeakała (Czekala), który pozostał w Gorzycach do maja 1883 r. Urodził się on 4 października 1831 r. w Miejscu (Städtel) koło Namysłowa, święcenia kapłańskie przyjął 6 lipca 1861 r.; w duszpasterstwie pracował jako wikariusz w Gołuszowicach u podnóża południowo-wschodniej części Gór Opawskich (1863–1869) i Rybniku (1876), a od 1882 r. był już proboszczem w Krasiejowie koło Ozimka¹¹⁹.

Zgodnie z pruską „Ustawą o zarządzie majątku w gminach katolickich” z dnia 20 czerwca 1875 r. ks. Czeakała był zmuszony do zaakceptowania świeckiego Dozoru Kościelnego i Przedstawicielstwa Gminy Kościelnej w osobach: [Maha] Heisiga, Józefa Parmy i Jerzego i Franciszka Widenków z Gorzyc, Franciszka Bauerka i Franciszka Kołka z Gorzyczek, Jana Szwedę z Uchylska i Antoniego Krakówki z Olzy¹²⁰.

10.4. Kolejny duchowny, ks. Jan Sklarzyk, który urodził się 4 stycznia 1832 r. w Oleśnie i przyjął święcenia kapłańskie 30 czerwca 1855 r., był wikarym (*Kuratpriester*) w Jasionie-Żyrowej (1863–1865), Biskupicach (1869) i Piekarach Śląskich. Dekret proboszczowski do Gorzyc otrzymał 17 maja 1873 r., czyli dokładnie w dniu uchwalenia przez landtag pruski ostatecznie z ustaw majowych Kulturkampf – o wystąpieniu z Kościoła katolickiego. W parafii znalazł się 31 sierpnia 1873 r.¹²¹ Rozwiązał ostatecznie sprawę zniesienia dziesięcin w naturze w zamian

---

Formowanie się głównego ośrodka życia religijno-społecznego na Górnym Śląsku w XIX wieku, Katowice 1991, s. 299-303; F. Klosa, *Schneider Edward OFM (1833-1919), misjonarz ludowy, popularyzator wiedzy o Ziemi Świętej*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 369; B. B. Kurowski, *Franciszkanie Prowincji św. Jadwigi na Śląsku 1887-1939*, Wrocław 1997, s. 277-279; tenże, *Misje ludowe i rekolacje franciszkanów prowincji św. Jadwigi*, w: *Dziedzictwo duchowe i historyczne Góry św. Anny. Materiały z sesji naukowej odbytej na Górze Świętej Anny 8 listopada 1998 r.*, red. W. Musiałik, Opole-Wrocław 1997, s. 61; Z. Bania, *Góra Świętej Anny - Jerozolima i Rzym Górnego Śląska*, w: *Pielgrzymowanie i sztuka. Góra Świętej Anny i inne miejsca pielgrzymkowe na Śląsku*, red. J. Lubos-Kozieł, J. Gorzelik, J. Filipczyk, A. Lipnicki, Wrocław 2005, s. 55.

¹¹⁸ *Schematismus des Bisthums Breslau und senes Delegatur-Bezirks für das Jahr 1863, [1865], [1869]*, Breslau [1863], s. 76; Breslau [1865], s. 82; Breslau [1869], s. 77; L. Musioł, *Gorzyce...*, s. 121; A. Weltzel, *Geschichte des Ratiborer Archipresbyteriates...*, s. 87.

¹¹⁹ *Schematismus des Bisthums Breslau und senes Delegatur-Bezirks für das Jahr 1863, [1865], [1869]*, Breslau [1863], s. 118, 152; Breslau [1865], s. 126; Breslau [1869], s. 121.

¹²⁰ L. Musioł, *Gorzyce...*, s. 121, 146.

¹²¹ *Schematismus des Bisthums Breslau und seines Delagatur-Bezirks für das Jahr 1863, [1865], [1869]*, Breslau [1863], s. 53, Breslau [1865], s. 56; Breslau [1869], s. 23.

za odszkodowanie w świadczeniach pieniężnych w wysokości „8 srebrnych groszy od morga całego obciążonego obszaru”¹²². W maju 1886 r. przyjmował w Gorzycach bp. Hermanna Gleicha – sufragana wrocławskiego, który wizytował w tym czasie parafie dekanatu wodzisławskiego. Ks. Sklarzyk został przeniesiony – na własną prośbę – 1 października 1888 r. do parafii w Lubomi, gdzie też zmarł w 1892 r. Ks. dziekan Neumann z Markowic podał jego charakterystykę: „(...) Jego stosunek do dóbr materialnych był lekkomyślny. (...) Kiedy pewnego razu odwiedził swoich dawnych parafian w Gorzycach, rozdał 40 marek¹²³ pomiędzy nich – bez powodu. Księża zaś opowiadali, że gdy pewien kapłan chciał pożyczyć u niego pieniądze, [to] mu odrzekł, że takiego paskudztwa wcale nie zbiera. Wśród swoich parafian cieszył się ogromną popularnością, nie tylko dla swej hojności, ale także dla wielkiej dobroci (...). Interesował się ich życiem, siadał z niejednym gospodarzem na wóz, by – nie zabawiając go przy pracy – w drodze pogawędzić i zapytać o kłopoty i radości. Długo [wierni po odejściu z Gorzyc] wspominali go (...) z rozjaśnioną i uśmiechniętą twarzą”¹²⁴.

10.5. W latach 1888-1892 czyli w czasach formowania się Rzeszy wilhelmowskiej, w Gorzycach pojawiło się trzech rządców parafii. Dwaj z nich byli tu przez krótki czas administratorami.

10.5.1. Najpierw – od początku października do końca grudnia 1888 r. – ks. Franciszek Netter. Urodził się on 6 maja 1840 r. w Żorach; uczęszczał do gimnazjum gliwickiego, studiował teologię we Wrocławiu; tam też przyjął 27 czerwca 1867 r. święcenia kapłańskie. Jako wikariusz współpracownik pracował w Kopanicach i Pyskowicach, następnie jako wikariusz powiatowy (*Kreisvikar*) w Bytomiu. Po odejściu z Gorzyc przyjął obowiązki proboszcza w parafii Narodzenia NMP w Kierpieniu (w lutym 1890); w październiku 1890 r. przybył jako administrator do parafii św. Marii Magdaleny w Bielszowicach i 29 grudnia t. r. został jej proboszczem. Ks. Netter okazał się sprawnym administratorem. W jego czasach dokonano powiększenia kościoła, dobudowując do niego zakrynię. Stale rosnąca liczba parafian zmusiła go do podjęcia starań o przydzielenie parafii dodatkowego wikarego. Wyniknął stąd kolejny problem, bowiem dotychczasowa drewniana plebania, składająca się z zaledwie kilku pomieszczeń, nie nadawała się na zamieszkanie przez większą liczbę osób. Ks. Netter zmuszony został do postarania się o nowe probostwo, którego budowę ukończono w 1903 r. Przez szereg lat toczył on z władzami swoistą batalię o utworzenie w Bielszowicach placówki zakonnej sióstr boromeuszek. W 1905 r. nadeszło pozwolenie, ks. Netter zakupił dla sióstr budynek wraz z kilkumorgowym polem. Na jego pobyt w Bielszowicach przypadł dalszy etap rozwoju parafialnych bractw: Żywego Różańca, Trzeciego Zakonu Franciszkańskiego, Towarzystwa Trzeźwości, Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży pod opieką św. Alojzego, Stowarzyszenia św. Rodziny i Stowarzyszenia Dzieciństwa Jezus. Ks. Netter kładł wielki nacisk na działalność w konfesjonale, tam zaś na spowiedzi generalne; nie tylko parafianie, ale i obcy ludzie, nawet z daleka, przychodzili, aby u niego „przez spowiedzi z całego życia naprawić całe życie”. Zmarł on w Bielszowicach 19 marca 1911 r. i został pochowany w rodzinnych

¹²² W sumie chodziło tu o 113 morgów pola i 1007 srebrnych groszy. Zob. AAKat, PASG, t. 2; Gruntowe [Grund-Acten] (1852-1893), Tekst umowy z 3 VI 1873 roku, s. 97-99 (rps), sygn. AL. 728.

¹²³ Była to poważna suma. W 1877 r. 1 kg wieprzowiny kosztował 1 markę i 15 fenigów.

¹²⁴ L. Musioł, *Gorzyce...*, s. 121-122, 147; A. Wróbel, *Z przeszłości czterech wsi...*, s. 224-225.

Żorach. W testamencie przekazał 40 tys. marek na budowę kościołów: w Pawłowie i Kończycach¹²⁵.

10.5.2. Następcą ks. Nettera – od marca do września 1889 r. – był ks. Alojzy Kocurek, który pochodził z Bogucic, gdzie przyszedł na świat 29 maja 1858 r. Do święceń kapłańskich został dopuszczony 5 lipca 1884 r. Jako wikariusz pracował najpierw w Piekarach, potem w Żorach (od jesieni 1885). Już w lutym 1886 r. odszedł do Chelma Śląskiego; od jesieni 1886 r. przebywał w Mikołowie, zaś 1 września 1887 r. był już duszpasterzem w Tarnowskich Górach. Od 1891 r. był proboszczem przy neogotyckim kościele pw. Trójcy Świętej w Gorzowie Śląskim za Olesnem¹²⁶.

10.5.3. Ks. Wincenty Sobel był proboszczem w Gorzycach od 9 października 1889 r. do końca lutego 1892 r. Przybył tu ze Skrzyszowa, gdzie był proboszczem w latach 1886–1889. Urodził się 19 lipca 1846 r. w Radoszowach (Radoschau, Drosselschlag), miejscowości położonej w połowie drogi między Głubczycami a Koźlem. Święcenia kapłańskie przyjął 28 czerwca 1871 r. W Gorzycach uporządkował rolę beneficjalną (osiem kawałków gruntu położonych w różnych miejscach) przez wymianę pól (były teraz położone w trzech miejscach – w sumie 30 mórg pola i łąk). Gospodarował „na granicy bankructwa” ze względu na wzrastającą emigrację mieszkańców Gorzyc do Westfalii i Saksonii, stały brak siły roboczej, horrendalne płace i wysokie ceny płodów rolnych. Z Gorzyc przeniósł się do parafii w Raszowej (Raschau), w dekanacie opolskim, gdzie przebywał od 12 kwietnia 1892 r. aż do emerytury. Zmarł we Wrocławiu 11 marca 1899 r.¹²⁷

11. Proboszcz, który sprowadził siostry elżbietanki

W 1905 r. z inicjatywy ks. proboszcza Pawła Hadamczika oraz przełożonej generalnej Matki Marii Melchior Klammt i dawnego właściciela Gorzyc – hrabiego Rzeszy Edwarda Karola Oppersdorffa założono w Gorzycach konwent sióstr elżbietanek. Zakonnice w parafii św. Anioła Stróża zaopiekowały się chorymi, ubogimi i starszymi¹²⁸ w ramach pielęgnacji ambulatoryjnej¹²⁹.

Pierwsze rozmowy na temat budowy klasztoru – według relacji ks. Hadamczika – odbyły się już w październiku 1906 r. On też na prośbę sióstr zakupił w marcu 1907 r. z *własnych środków* (za 4 200 marek) plac pod budowę o powierzchni 4,5 morgi. „Nie umiałem osobiście porozumieć się z hrabią [Karolem Edwardem Oppersdorffem], co do zlecenia budowy, tylko telegraficznie – żalił się biskupowi wrocławskiemu w 1913 roku już po odejściu z Gorzyc – ten zaś powstrzymał się

¹²⁵ *Schematismus des Bisthums Breslau und senes Delegatur-Bezirks für das Jahr 1976*, Breslau [1876], s. 67; *Handbuch des Bistums Breslau und senes Delegatur-Bezirks für das Jahr 1912*, Breslau [1912], s. 421; J. Knośała Knossalla], *Das Dekanat Beuthen O. S. in seinem schlesischen Teil*, Katowice 1936, s. 515; tenże, *Bielszowice, Kończyce, Pawłów. Zarys historyczny*, Zabrze 2005, s. 27.

¹²⁶ Por. A. Weltzel, *Geschichte der Stadt Sohrau in Ober-Schlesien*, s. 353 (wyd. polskie: *Historia Miasta Żory na Górnym Śląsku*, s. 240); L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 122.

¹²⁷ AAKat, PASG, t. 2: Gruntowe [Grund-Acten] (1852-1893), Pismo ks. Wincentego Sobola do Generalnego Wikariatu we Wrocławiu z 9 II 1892, s. 170 (rps), sygn. AL 728; *Schematismus des Bisthums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1895*, Breslau [1895], s. 134; L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 122, 129; Strony internetowe: <http://www.skrzyszow.opoka.org.pl>; <http://www.chel-sl.katowice.opoka.org.pl/> [dostęp: 14 IV 2010].

¹²⁸ Archiwum Domu Zakonnego Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety w Gorzycach Śląskich [dalej: ADZZSEG], *Kronika Sióstr Elżbietanek z Gorzyc Śląskich* (rps bez paginacji).

¹²⁹ *Konstytucje i Dyrektorium Zgromadzenia Sióstr Świętej Elżbiety*, Rzym-Poznań 1987³, poz. 79, pkt 2, s. 55.

od wydania stosownego pozwolenia na rozpoczęcie budowy. W roku 1908 rozpocząłem budowę domu na działce o wartości 16 400 marek. Z braku własnych pieniędzy potrzebną gotówkę (...) pożyczylem z Kasy Pożyczkowej w Gorzycach i miałem w roku 1908 ponad 300, w roku 1909 i 1910 po 650 marek doliczonych odsetek; od hrabiego Karola Edwarda Oppersdorffa nie otrzymałem jakiegokolwiek pomocy (...). Po śmierci ówczesnej przełożonej generalnej Melchiory [Klamml] musiałem pertraktować przed przekazaniem tego klasztoru siostrom (...). W rozwiązaniu tej sprawy są dwa wyjścia, albo: 1. Dom Macierzysty we Wrocławiu przejmie budynek, [albo] 2. Ten dom i nieruchomość zostanie zlicytowana. Druga możliwość jest wykluczona. W końcu tym siostrom zabraknie mieszkania i zostanie tylko jedno wyjście, albo Dom Macierzysty, albo też biskupstwo [wrocławskie] nabędzie ten gmach. Do tej posiadłości, którą nabyłem, należy ½ morgi ogrodu, za który zaoferowano 1400 marek; ten ogród graniczy z ziemią proboszczowską. Ks. proboszcz Schroda z Gorzyc chce go przejąć dla probostwa (...). Jestem gotowy ten budynek razem z 3 ½ morgi pola, na którym stoi, odstąpić za 15 000 marek (...). Na całkowitą rezygnację z pieniędzy nie pozwala moje położenie materialne (...)”¹³⁰. W dniu 8 czerwca 1914 r. ks. Hadamczik sprzedał siostrom elżbietankom za 15 tys. marek trzy i pół morgi pola wraz z prywatnym domem¹³¹.

Ks. Hadamczikowi zawdzięczają mieszkańcy Gorzyc założenie w 1893 r. nowego cmentarza, położonego obok murowanego kościoła. W załatwianiu prawnych formalności pomagał mu Komitet Kościelny w składzie: Walenty Nickiel, Józef Parma, Jan Scheda, Franciszek Bauerek, Antoni Schittko, Jerzy Widenka, Józef Janocha, Jan Hlubek, Józef Zichlarz, Karol Zichlarz, Leopold Jordan, Antoni Honisch, Karol Lukaszczyk, [Mah] Heisig i [?] Chlubek [Hlubek]¹³².

Ks. Paweł Hadamczik przybywał w Gorzycach od 12 kwietnia 1892¹³³ do 12 lipca 1910 r. Przygotował tu do kapłaństwa ks. Józefa Okrenta. Pochodził z Budkowa (Hasenau, Bunzlau) koło Ścinawy (w pobliżu Lubina) na Dolnym Śląsku, gdzie się urodził 23 sierpnia 1861 r. Święcenia kapłańskie przyjął 17 czerwca 1887 r. we Wrocławiu. Był wikarym w parafii Wniebowzięcia NMP w Łabędach, a po odejściu z Gorzyc – również proboszczem tej parafii. Zmarł 8 sierpnia 1917 r. Został pochowany obok łabędzkiego kościoła¹³⁴.

12. Proboszcz – męczennik

Ks. Józef Schroda był najpierw proboszczem w Gorzycach Śląskich – od 20 października 1910 r.¹³⁵ i Kielczy koło Zawadzkiego – od 20 grudnia 1923 r. (odszedł z Gorzyc, bo został m. in. pobity w zakrystii kościoła 4 XII 1920 po poświęceniu

¹³⁰ Archiwum Prowincjalne Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety w Katowicach, Korespondencja urzędowa: Klasztor w Gorzycach Śląskich, Pismo ks. Pawła Hadamczika do kard. Jerzego Koppa z 9 I 1913.

¹³¹ ADZZSEG, *Kronika Sióstr Elżbietanek z Gorzyc Śląskich*.

¹³² AAKat, PASG, t. 2: Gruntowe [Grund-Acten] (1852-1893), Skład Zarządu Kościelnego z 13 IX 1892 i III 1893, s. 186-187, 199-200; tamże, Sprawa nowego cmentarza, s. 197-201 (rps), sygn. AL. 728.

¹³³ *Schematismus des Bisthums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1895*, Breslau [1895], s. 90.

¹³⁴ Zob. L. Musioł, *Gorzycy...*, s. 123. Por. strony internetowe: <http://www.parafiawnmp.cba.pl/> [dostęp: 6 V 2010].

¹³⁵ Zob. tamże, s. 123. Por. *Handbuch des Bisthums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1912*, s. 141-142.

sztandaru Towarzystwa Górniczego pod opieką św. Barbary). Urodził się on 14 lutego 1874 r. w Zgoniu pod Woszczycami, w powiecie pszczyńskim, w rodzinie polskiej. Uczęszczał do gimnazjum niemieckiego „świeckiego o charakterze chrześcijańskim” w Katowicach (Das Städtische Gymnasium zu Kattowitz), gdzie zmienił swoje pierwotne nazwisko Strzoda na Schroda, pod wpływem nacisków ze strony kierownika szkoły, dr. Ernsta Müllera, który posądzał go o sympatie narodowo-polskie¹³⁶. W 1897 r. zdał egzamin maturalny. Studiował na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Świecenia kapłańskie przyjął 22 czerwca 1901 r. we Wrocławiu. Pracował jako wikariusz w parafiach: św. Jadwigi w Markowicach (14 VIII 1901–30 VII 1902, ks. prob. Alojzy Reif) – w dekanacie Pogrzebień, w powiecie raciborskim; św. Michała Archaniola w Rozmierzy (30 VII 1902–7 XI 1904, ks. prob. Paweł Conrad) – w dekanacie i powiecie Wielkie Strzelce; św. Jadwigi w Roźdzeniu-Szopienicach (7 XI 1904–5 II 1907, ks. prob. Józef Zientek) – w dekanacie Mysłowice oraz św. Katarzyny w Toszku (5 II 1907–20 X 1910, ks. prob. Franciszek Rother) – w dekanacie Toszek, w powiecie Wielkie Strzelce¹³⁷.

Dzień wejścia Armii Czerwonej do Kieleczy – 21 stycznia 1945 r. – był niedzielą. Ks. Schroda odprawił tylko jedną, poranną Mszę świętą, w czasie której uspokajał wiernych, obawiających się sowieckich żołdatów. Polecał modlitwę jako sposób na przezwycięzenie lęku. Po południu pojawiły się w Kielczy pancerne oddziały wojsk radzieckich. Niebawem przybyli kolejni żołnierze i przez kilka dni stacjonowali w wiosce, gwałcąc kobiety, grabiąc mienie mieszkańców i strzelając do cywilów. Od ks. Schrody zażądali wódki i złotych koronek z jego uzębienia. Ostatecznie, aby je mogli „zdobyć”, jeden z pijanych żołnierzy (w randze oficera) włożył mu do ust lufę pistoletu i wystrzelił. Agonia kapłana trwała kilka godzin; zmarł on z wykrwawienia. Świadkiem tego tragicznego zdarzenia była gospodyni proboszcza Marta Kostura, pochodząca z okolic Dobrodzienia oraz sprzątaczką kościelną Franciszka Klucznik i jej córka Maria (po mężu Serafin). Zamordowanego proboszcza pochowano w masowym grobie na placu kościelnym pod osłoną nocy. W parafialnej „Księdze zgonów” zapisano: „Iosephus Schroda, zmarł 23.01.1945 r.”, a na marginesie dodano po łacinie, że „został zamordowany wraz z czterema parafianami przez żołnierza radzieckiego”. W 1946 r. dokonano ekshumacji jego zwłok (kapłan był ubrany w sutannę i miał na szyi stulę) i ponownego pochówku obok kościoła parafialnego przy licznych udziałach księży i wiernych. W czasie ceremonii odczytano jego testament, w którym życzył sobie, aby pogrzeb był odprawiony bez homilii i uroczystej oprawy¹³⁸.

13. Kaszub z okolic Bytowa

12 grudnia 1923 r. ks. August Hlond, administrator apostolski na Górnym Śląsku, wyznaczył ks. Franciszka Stanisława Kwirynusza Lackowskiego (Latzkowskiego) na stanowisko administratora, a rok później – proboszcza parafii gorzyckiej.

¹³⁶ Zob. G. Hoffmann, *Historia miasta Katowice*, Katowice 2003, s. 112-114. Por. *80 lat III Liceum Ogólnokształcącego imienia Adama Mickiewicza w Katowicach 1922-1992*, red. A. Surman-Podsiadło, Katowice 1992, s. 4.

¹³⁷ Zob. *Schematismus des Bisthums Breslau und senes Delegatur-Bezirks für das Jahr 1901*, Breslau [1901], s. 170; [1904], s. 77; [1906], s. 55; *Handbuch des Bisthums Breslau und senes Delegatur-Bezirks für das Jahr 1909*, Breslau [1909], s. 84; Breslau [1910], s. 84.

¹³⁸ A. Hanich, *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego w latach II wojny światowej*, Opole 2009, s. 49-50.

Ks. Lackowski urodził się 30 marca 1869 r. we wsi kaszubskiej Pomysk Wielki (kaszb. Wiółdzi Pòmësk, niem. Groß Pomeiske), położonej na Pomorzu w malowniczej części Pojezierza Bytowskiego (kaszb. Bëtowsczé Pòjezerzé). Był synem Józefa Lackowskiego i Otylii z Lesińskich. Po ukończeniu szkoły ludowej nie mógł kontynuować nauki ze względu na sytuację finansową rodziny. Przez pewien czas pracował w charakterze sekretarza adwokackiego. Egzamin dojrzałości zdał jako eksternista 5 maja 1897 r. w gimnazjum w Wałcu (niem. Deutsch Krone) koło Piły, znanym też jako *Ateny Waleckie*. W tym samym roku rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 23 czerwca 1900 r. we Wrocławiu.

Jako wikariusz pracował on w parafiach: św. Jana Chrzciciela w Biskupicach (1900-1902) i św. Jakuba w Mechnicy (od 16 I 1902). W listopadzie 1903 r. został mianowany samodzielnym duszpasterzem w kuracji św. Jana Chrzciciela w Obrowcu, w powiecie strzeleckim. Podczas uroczystości inauguracyjnej (22 XI) został wprowadzony do kościoła przez ks. Brunona Wodarza, proboszcza z Jesionej.

W okresie powstań i plebiscytu na Górnym Śląsku jawnie opowiadał się po stronie Polski. Prenumerował polskie gazety; nabożeństwa celebrował w języku polskim. Jego nieugięte stanowisko sprawiło to, iż musiał 7 maja 1921 r. opuścić swą dotychczasową placówkę¹³⁹. Stracił cały majątek. Po przejściu na polską stronę Górnego Śląska „przez 29 miesięcy tułał się po świecie” – służył pomocą duszpasterską w parafiach: św. Szczepana w Bogucicach (od 4 XII 1921) i św. Ludwika w Panewnikach. Odczuwał wtedy – jak wyznał – „głód i chłód”; miał dwie starsze siostry na utrzymaniu. W 1923 r. – przed bezpośrednim przybyciem do parafii gorzyckiej – krótko zarządzał parafią Podwyższenia Krzyża Świętego w Gostyni Śląskiej. Pomógł w dojściu do kapłaństwa księżom: Erykowi Schewiorowi i Rudolfowi Adamczykowi.

W uznaniu zasług odznaczono go Śląskim Krzyżem Waleczności i Zasługi I Klasy. 1 kwietnia 1934 r. przeszedł na emeryturę, opuścił Gorzyce Śląskie i zamieszkał w Mikołowie. Zmarł 1 listopada 1938 r. w Mikołowie i tam został pochowany¹⁴⁰.

Dorośli gorzyczanie długo pamiętali mu swoje „przejścia” w konfesjonale („ty masz czarta na języku, ty możesz z twoimi grzechami do diabła iść (...), ja tobie rozgrzeszenia nie dam, bo byłaś na zabawie”), dzieci natomiast bały się jego „kryki”, czyli kija służącego do podpierania się. Stąd starsi często udawali się do Wodzisławia Śląskiego, aby tam skorzystać z sakramentu pojednania, młodsi zaś omijali z daleka „siwego staruszka” – proboszcza, „znerwicowanego i skłonnego do porywczosci”, który posiadał też ogród i gospodarstwo rolne obsługiwane przez służące¹⁴¹.

14. Salezjanin – męczennik

Od 1 maja 1934 r. przebywał w Gorzycach Śląskich salezjanin, ks. Teodor Henryk Walenta, człowiek o wysokim wzroście. Przewodniczył też Komitetowi

¹³⁹ Zob. J. Szulc, *Obrowiec. Dzieje miejscowości*, Opole 1991, s. 37-38. Por. H. Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919-1921)*, SSHT 15 (1982), s. 188; H. Olszar, *Udział duchowieństwa śląskiego w życiu narodowym i politycznym II Rzeczypospolitej*, SSHT 32 (1999), s. 109.

¹⁴⁰ AAKat, Akta personalne ks. Franciszka Lackowskiego, sygn. AP 423-424; Hasło: *Lackowski (Latzkowski) Franciszek (1869-1938)*, w: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej...*, s. 209.

¹⁴¹ Rozmowa autora z Alojzją Olszar z dnia 4 IV 2010 r.

Budowy kościoła filialnego pw. NMP Królowej Pokoju w Olzie i organizował przy nim pracę duszpasterską.

Urodził się on 20 czerwca 1882 r. w Pawłowie, w powiecie raciborskim, w rodzinie rolniczej i mocno związanej z polskością. Wstąpił w Valsalice pod Turynem do Towarzystwa Świętego Franciszka Salezego. Wówczas spoczywały tam doczesne szczątki Założyciela Zgromadzenia Salezjańskiego – św. Jana Bosko. Był również w miejscu przenikniętym atmosferą sławy salezjanina, bł. Augusta Franciszka Czartoryskiego. W pierwszych miesiącach pobytu na ziemi włoskiej duchową opiekę nad nim sprawował salezjanin i Wielkopolanin, ks. Wiktor Grabelski, który starał się być dla niego „ojcem, patriotą, opiekunem, spowiednikiem, doradcą, dokładnym i wymagającym profesorem”. To on wprowadzał go w metodę wychowawczą ks. Bosko, czyli w tzw. *system zapobiegawczy* (tłumaczony również jako *prewencyjny* lub *uprzedzający*), opierający się na przekonaniu, że wychowanie ma być towarzyszeniem wychowankowi w ten sposób, aby nie musiał stawiać czoła sytuacjom przekraczającym jego możliwości obrony przed złem¹⁴². Teodor zaczął żyć charyzmatem św. Jana Bosko. Odkrywał w swym powołaniu rzeczywiste pokłady chrześcijańskiej miłości, a przede wszystkim zaczął rozumieć swoje młodzieńcze, życiowe marzenia i aspiracje. W ten sposób budował swoją przyszłość, która wiodła go do kapłaństwa drogą salezjańskiego systemu wychowawczego opartego na religii, rozumie i miłości¹⁴³.

Pod opieką księży salezjanów rozpoczął naukę w gimnazjum w Lombriasco nad rzeką Pad (była to prawdziwa oaza polskości na ziemi włoskiej) i odbył nowicjat w Foglizzo w Piemontcie. Na duchową formację młodego nowicjusza wywarł ojciec duchowny – ks. Julian Barberis. Co miesiąc odbywał „ćwiczenia dobrej śmierci” połączone z okazją spowiedzi u tego nadzwyczajnego spowiednika. Następnie ukończył studia uniwersyteckie w Mediolanie, Genui i Padwie. Wykazywał duże uzdolnienia muzyczne i zainteresowania utworami włoskiego kompozytora Giovanni Battisty Pergolesi'ego, jednego z twórców opery komicznej (tzw. *opera buffa*). Później był znany także z umiejętności pisania wierszy.

Święcenia kapłańskie przyjął 29 czerwca 1909 r. w Turynie z rąk kard. Augusta Richelmy. Był salezjaninem i przez 10 lat pracował w ośrodkach wychowawczych zgromadzenia we Włoszech, gdzie zajmował się ewangelizacją młodzieży biednej, opuszczonej i zagrożonej.

W 1919 r. powrócił do Polski, obejmując obowiązki nauczyciela języków obcych w gimnazjum salezjańskim w Oświęcimiu. Od 1920 r. włączył się w nurt działalności plebiscytowej i powstańczej na Górnym Śląsku: był tłumaczem języków: francuskiego i włoskiego przy Międzysojusznictwej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej na Górnym Śląsku z siedzibą w Opolu oraz prelegentem w czasie wieców oświatowych, organizowanych przez Polski Komisariat Plebiscytowy w Bytomiu i założycielem grupy Związku Towarzystw Polek w Syryni, w pow. raciborskim. Odbywał wówczas, jako członek misji rządowej – obok ks. Teodora Kubiny – podróże dyplomatyczne do Rzymu w celu uświadomienia sfer watykańskich i Królestwa Włoskiego w sprawach plebiscytowych Górnego Śląska. Na polecenie Wydziału Oświecenia Publicznego Naczelnej Rady Ludowej na Górnym

¹⁴² Zob. A. Szwedka, *Relacja wychowawca-wychowanek w systemie wychowawczym ks. Jana Bosko*, Katowice 2005, s. 74-97 (mps przechowywany w Bibliotece Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach). Por. C. Bissoli, *Jan Paweł II o systemie wychowawczym księdza Bosko*, tłum. K. Misiaszek, Warszawa 2001, s. 143-147.

¹⁴³ Por. S. Zimniak, *Dusza wybrana. Salezjański rodowód Kardynała Augusta Hlonda Prymasa Polski*, Warszawa - Rzym 2003, s. 27, 29.

Śląsku przeprowadził w połowie 1922 r. reorganizację i polonizację gimnazjów: w Mysłowicach i Rybniku. Potem był katechetą gimnazjalnym (w roku szkolnym 1922/1923) i kapelanem w Zakładzie dla Umysłowo-Chorych w Rybniku oraz wikariuszem przy tamtejszym kościele pw. MB Bolesnej (od 13 XI 1923) i wikariuszem-substytutem w czasie podróży proboszcza, ks. Tomasza Reginka, do Ameryki Południowej (od 1 IX 1924). Należał do osób o „niepospolitych zaletach umysłu” i „bardzo gorliwych”.

4 sierpnia 1923 r. ks. Walenta poprosił Stolicę Apostolską o zwolnienie go z wypełniania obowiązków zakonnych. Sekularyzacja nastąpiła 13 listopada 1923 r. Po okresie próbnym (egzamin proboszczowski zdał 24 IX 1925) bp Arkadiusz Lisiecki włączył go w 1927 r. w szeregi duchowieństwa diecezji śląskiej (katowickiej).

W latach 1925–1927 był wikariuszem i kierownikiem chóru przy kościele katedralnym pw. śś. Apostołów Piotra i Pawła w Katowicach. Następnie pracował w charakterze wikariusza w parafii MB Różańcowej w Chropaczowie. Dnia 8 kwietnia 1929 r. otrzymał samodzielną parafię w Wilczy Górnej, w dekanacie dębieńskim, gdzie odnowił tamtejszy zabytkowy kościół pw. św. Mikołaja i plebanię. W tym okresie był stale szykanowany z racji swej postawy narodowo-politycznej. Stał się on ofiarą incydentu, wywołanego przez niemieckie służby graniczne w 1933 r. Po przekroczeniu polsko-niemieckiego przejścia drogowego Wilcza Górna – Pilchowice został zatrzymany, poturbowany i aresztowany w odwecie za treść patriotycznego kazania, wygłoszonego 3 maja 1933 r., w którym wspominał o prześladowaniu Polaków w Niemczech.

Za pracę społeczno-narodową w okresie powstań i plebiscytu górnośląskiego oraz za lojalność wobec rządu Drugiej Rzeczypospolitej i władz administracyjnych województwa śląskiego był odznaczony Krzyżem na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi oraz Złotym Krzyżem Zasługi I klasy (1930).

Na krótko przed wybuchem II wojny światowej zachorował na częściowy paraliż, który uchronił go potem przed aresztowaniem ze strony władz okupacyjnych i osadzeniem w obozie koncentracyjnym. Wstawiali się za nim także przedstawiciele niemieckiej rodziny Schewior. Niemniej jednak był przesłuchiwany przez gestapo oraz zamęczany terrorem gróźb i nakładanych kar. Zakazano mu też wykonywania jakichkolwiek czynności liturgicznych w kościele i posług kapłańskich w parafii. Obłożono go *de facto* aresztem domowym, w wyniku którego wolno mu było jedynie wychodzić do ogrodu, otaczającego plebanię. Kontaktowali się z nim przyszli kapłani: Kazimierz Hurski i Henryk Macura. W czynnościach duszpasterskich zastępowali go księża: Julian Więckowski, Walter Linke i Edward Brandys ze Zgromadzenia Księży Misjonarzy Świętego Wincentego à Paulo.

Ks. Walenta wyczekiwał cierpliwie nadchodzącego wyzwolenia, które miało zakończyć jego wojenne udręki. Starał się też pocieszać mieszkańców Gorzyc, szukających schronienia przed zbliżającym się frontem w piwnicy probostwa. Dodał im otuchy i wiary w przetrwanie, zapewniając, że Rosjanie są ich oswobodzicielami. Nie była w stanie złamać tej wiary nawet wiadomość o dokonanej przez nich 30 marca 1945 r. masowej egzekucji 45 mieszkańców Rogowa nad Odrą.

16 kwietnia 1945 r. do piwnicy pod budynkiem probostwa, w której przebywali księża: Walenta i Brandys CM oraz ich gospodyni – Monika, a także sąsiedzi – rodziny: Widenka i Kucza, wtargnęło nagle kilku pijanych żołnierzy radzieckich. Od razu zwrócili uwagę na ks. Walentę i zażądali od niego wina. Jednocześnie zaczęli oni brutalnie odnosić się do kobiet, znajdujących się w piwnicy. Proboszcz gorzycki stanął w ich obronie. Jeden z żołnierzy rzucił się na księdza, uderzył go

i strzelił do niego z bliskiej odległości, raniąc go śmiertelnie. „Broczącego krwią kapłana – jak zauważył Paweł Porwoł – oprawcy wynieśli przed probostwo, tam pewnie dobili i upojeni zbrodnią, wrzucili następnie do wykopanego (...) rowu przeciwlotniczego, w którym przeleżał – przysypany ziemią – aż do zakończenia działań wojennych”. Dopiero 3 maja 1945 r. jego ciało zostało przeniesione na cmentarz parafialny w Gorzycach Śląskich przy skromnej asyście księży: Eryka Dzieżoka, administratora i Ewalda Kasperczyka, wikariusza z Wodzisławia Śląskiego¹⁴⁴.

15. Odbudował kościół po zniszczeniach II wojny światowej

Ks. Eryk Dzieżok przybył do Gorzyc Śląskich w pod koniec kwietnia 1945 r. Parafię zastał zrujnowaną zarówno duchowo, jak i materialnie. Miesiąc później bp Stanisław Adamski mianował go administratorem.

Urodził się on 13 września 1907 r. w Katowicach Dębnie. Był synem przedsiębiorcy budowlanego Jana i Matyldy z Zieglerów. Do szkoły ludowej uczęszczał w Knurowie. Następnie uczył się w szkole realnej w Gliwicach, a potem w Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym w Katowicach. Egzamin dojrzałości zdał w 1927 r. Jako gimnazjalista należał do I Drużyny Harcerskiej w Katowicach. Przez pewien czas pracował także w katowickim sztabie komendy harcerskiej. Po maturze wstąpił do Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Świecenię kapłańskie przyjął 29 czerwca 1933 r. z rąk bp. Stanisława Adamskiego.

Po prymicjach był na zastępstwie wakacyjnym w parafii św. Józefa w Rudzie. Następnie jako wikariusz pracował w duszpasterstwie w parafiach: Ścięcia św. Jana Chrzciciela w Goduli (1933–1936) i św. Józefa w Świętochłowicach Zgodzie (od 1936). Od 1 września 1939 r. do 27 marca 1945 r. pełnił obowiązki wikariusza substytutu w parafii św. Pawła w Pawłowie. W 1940 r. zdał egzamin proboszczowski. Odszedł z Pawłowa do Gorzyc Śląskich. W latach 1945–1948 odbudował i powiększył gorzycki kościół. Dopiero w lipcu 1957 r. został oficjalnie zatwierdzony w Gorzycach Śląskich na stanowisko proboszcza. Zmarł 15 kwietnia 1964 r. w Gorzycach Śląskich z powodu cukrzycy (był otyły, łysawy i niskiego wzrostu) i tu został pochowany. Wielu parafian zniekształcało jego nazwisko, bo mówili: ks. Dzieżok¹⁴⁵.

16. Ks. Jan Rzepka – proboszcz, dziekan i prałat

25 maja 1964 r. proboszczem w parafii św. Anioła Stróża w Gorzycach Śląskich został ks. Jan Rzepka. Przybył tu z parafii śś. Apostołów Piotra i Pawła w Świętochłowicach, gdzie był najpierw administratorem (6 X 1948–22 VII 1957), a następnie proboszczem (23 VII 1957–24 V 1964).

Urodził się on 21 lutego 1913 r. w Łaziskach Górnych „na Kopaninie”, w rodzinie rolnika Józefa i Ewy z domu Czardybon. Po ukończeniu czterech klas szkoły powszechnej w Łaziskach Górnych, od 1924 r. uczęszczał do Miejskiego (potem

¹⁴⁴ Zob. AAKat, Akta personalne: ks. Teodor Walenta, sygn. AP 889. Por. H. Olszar, *Walenta Teodor Henryk (1882-1945), kapłan diecezji katowickiej*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989. Pomordowani - więzieni - wygnani*, red. J. Myszor, Warszawa 2002, s. 305-307.

¹⁴⁵ AAKat, Akta personalne ks. Eryka Dzieżoka, sygn. AP 157; Hasło: *Dieżok Eryk (1907-1964)*, w: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej...*, s. 79-80.

Państwowego) Gimnazjum w Mikołowie. Po maturze w 1932 r. wstąpił do Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 20 czerwca 1937 r. w Katowicach.

Jako wikariusz pracował w parafiach: Wniebowzięcia NMP w Chorzowie Batorym (4 IX 1937–29 IV 1940), gdzie współpracował z bł. ks. Józefem Czempielem, zwanym „Śląskim Machabeuszem” oraz św. Augustyna w Lipinach Śląskich (30 IV 1940–28 IV 1942), gdzie pomagał ks. Emanuelowi Sowie. W latach 1942–1946 przebywał w Pawłowie, gdzie był adiutorem (16 VI 1942–26 VI 1945). Następnie został wikarym w Miasteczku Śląskim (1946–5 X 1948).

W czasie proboszczowania w Świętochłowicach, a potem w Gorzycach Śląskich pełnił urząd dziekana dekanatu świętochłowickiego (4 VI 1960–24 V 1964) i gorzyckiego (25 V 1970–8 V 1981). Był zaangażowany w pracach I Synodu Diecezji Katowickiej, a 30 maja 1975 r. został mianowany członkiem prezydium V Sesji Synodu. W latach 1970–1985 był wizytatorem domów zakonnych sióstr boromeuszek na terenie diecezji katowickiej, a w latach 1975–1985 członkiem Diecezjalnej Rady Duszpasterskiej. Wielokrotnie remontował kościół i probostwo. W uznaniu zasług dla Kościoła otrzymał 20 listopada 1973 r. godność prałata honorowego Jego Świątobliwości. Przyjaźnił się z bp. Herbertem Bednorzem oraz kolegami kursowymi: kardynałem-nominatem Ignacym Jeżem i bp. Józefem Kurpasem. Wspierał w dojściu do kapłaństwa: Stanisława Knopa, Franciszka Onderkę, Alfreda Świerka, Arnolda Ochmanowicza, Mariana Michalskiego, Józefa Poloczka, Edwarda Twardocha, Alfonsa Drewnioka, Augustyna Kuczoka, Engelberta Ramołę, Antoniego Honisza, Henryka Olszara i Stefana Damiana Waclawika.

Po przejściu 25 maja 1987 r. na emeryturę mieszkał razem z gospodynią, Zofią Spyra, w swoim domu przy ul. Kościelnej 13 w Gorzycach Śląskich. Był od 15 kwietnia 1989 r. ojcem duchownym kapłanów dekanatu gorzyckiego. Zmarł 20 marca 2001 r. w Gorzycach Śląskich. Pochowano go 23 marca t. r. na miejscowym cmentarzu parafialnym¹⁴⁶.

17. Proboszcz i dziekan „myślący sercem”

W jednym z wywiadów, udzielonych Kornelii Banaś na łamach „Radzionkiviany”, ks. proboszcz Ginter Lenert powiedział: „Radzionków to moje korzenie: dom – szkoła – kościół, Msza święta, nieszpory, adoracje dla dzieci, pierwsze piątki, majowe, różaniec, droga krzyżowa, gorzkie żale, roraty, pielgrzymowanie – to wszystko trwało w moim kapłaństwie, trwa do dziś i pozostanie do końca życia”. Wyniósł to z domu rodzinnego, od mamy Anny, kobiety prostej, głęboko wierzącej, która bardzo go kochała i całe życie towarzyszyła mu modlitwą i pomocą. Jego ojciec zginął w 1945 r. Do takiego stylu życia przekonali go również księża radzionkowscy: wikary Tadeusz Fryc¹⁴⁷; proboszcz Teofil Szczerbowski¹⁴⁸, a potem w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie – rektorzy:

¹⁴⁶ AAKat, Akta personalne ks. Jana Rzepki, sygn. AP 1008; Hasło: *Rzepka Jan (1913–2001)*, w: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej...*, s. 346–347. H. Olszar, *Droga do Gorzyc (ks. prałat Jan Rzepka)*, U nas 7 (1997), s. 1, 5 oraz 8 (1997), s. 9.

¹⁴⁷ Strony internetowe: <http://www.proboszczroku.pl/> [dostęp: 20 VII 2009].

¹⁴⁸ Tamże, <http://www.parafia.radzionkow.pl/> [dostęp: 20 VII 2009].

ks. Franciszek Jerominek i ks. Stanisław Szymecki¹⁴⁹ oraz dominikanin, o. Józef Benedykt Paściak, profesor Wydziału Teologicznego „Angelicum” w Rzymie, przedstawiciel *lubelskiej szkoły biblijnej*, wykładowca archeologii i geografii biblijnej oraz egzegezy Pisma Świętego¹⁵⁰, u którego napisał pracę dyplomową ze Starego Testamentu pt. „Życie pozagrobowe w Księdze Psalmów”¹⁵¹. Miał być towarzyszem, a został 8 kwietnia 1971 r. kapłanem¹⁵². Na obrazku prymicyjnym umieścił słowa z modlitwy Pańskiej: „Bądź wola Twoja”. Wezwanie to ustawiło jego osobistą historię życia na ziemi w perspektywie tego, co się dzieje w niebie. Z upływem czasu nadal dzień święceń kapłańskich uważa on za swoją najważniejszą chwilę w życiu. Jego droga kapłańska do Gorzyc Śląskich wiodła przez cztery parafie: św. Jana Chrzciciela w Tychach (1971–1974), śś. Apostołów Piotra i Pawła w Jaworzynce (1974–1977), Wniebowzięcia NMP w Chorzowie Batorym (1977–1983) i NSPJ w Bieruniu Nowym (1983–1987). Był on współpracownikiem księży rektorów i proboszczów: Józefa Olesia, Henryka Oczadłego, Achillesa Niesporoka, prałata Franciszka Gębały i Bronisława Kuczery¹⁵³.

Do Parafii Anioła Stróża w Gorzycach Śląskich przybył 15 sierpnia 1987 r.¹⁵⁴ i zastąpił odchodzącego na emeryturę – po 34-latach proboszczowania – ks. prałata Jana Rzepkę¹⁵⁵. Realizował w gorzyckiej wspólnocie parafialnej prawdziwą tożsamość kapłana polegającą – jak uczył Sługa Boży Jan Paweł II – „na szczególnym uczestnictwie w kapłaństwie Chrystusa, na przedłużaniu obecności samego Chrystusa, najwyższego i jedyne Kapłana Nowego i Wiecznego Przymierza”¹⁵⁶. Pozostawił po sobie sporo dzieł materialnych i duchowych. Bóg mu błogosławił. Miał też za sobą parafian – „ludzi dobrej woli”. Oni mu doradzali i pomagali. On szukał Chrystusa w ludziach, obdarzał ich miłością pasterską – wielu z nich ochrzcił, wychowywał w szkole, konfesjonale i na ambonie oraz po spełnionym życiu odprowadzał na cmentarz. Jego cnotą – żeby zacytować w tym miejscu barokowego poetę śląskiego Andreasa Gryphiusa – jest „myślenie sercem”. Serdeczność, pokora, cichość, cierpliwość, jedność ducha – to jego atuty. Zostały one zauważone przez kapituły przyznające nagrody: w 2002 r. wyróżniono go tytułem „Człowieka o Złotym Sercu”, przyznanymi im za kreowanie życia społeczno-kulturalnego w gminie Gorzyce Śląskie¹⁵⁷. W 2009 r. otrzymał tytuł honorowy i statuetkę „Gorzyckiej Perły” za szczególną otwartość na porozumienie,

¹⁴⁹ H. Olszar, *Rektorzy Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w latach 1924-2004*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne (1924-2004)*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 121-127.

¹⁵⁰ C.J. Wichrowicz, *Paściak Józef Benedykt (1914-2000), dominikanin, profesor „Angelicum” w Rzymie, biblista*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1994-2003*, red. J. Mandziuk, t. 9: a-z, Warszawa 2006, s. 479-481.

¹⁵¹ *Informacje*, SSHT 5 (1972), s. 369.

¹⁵² *Schematyzm Archidiecezji Katowickiej*, opr. Z. Kocoń, J. Smoleń, Katowice 2009, s. 366.

¹⁵³ *Rocznik Diecezji Katowickiej*, Katowice 1970, s. 217; 1977, s. 225; *Katalog Archidiecezji Katowickiej*, cz. 2: *Dekanaty i parafie*, s. 9-10, 709-711, 757-759; *Schematyzm Archidiecezji Katowickiej*, s. 388-389, 396-397; WAK, 68,11 (2000), s. 516-518; J. Kurek, *Wiem, dokąd idę. Ksiądz prałat Franciszek Gębała (1932-2005)*, Chorzów 2006.

¹⁵⁴ K. Banaś, *Ks. dziekan Ginter Lenert*, Radzionkowska 1 (2007), s. 8.

¹⁵⁵ Strony internetowe: <http://www.wiadomosci.archidiecezja.katowice.pl/> [dostęp: 31 III 2010].

¹⁵⁶ Por. Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Pastores dabo vobis z 25 III 1992 roku*, w: tenże, *Działa zebrane*, t. 2: *Adhortacje*, Kraków 2006, nr 57-59, s. 388-391.

¹⁵⁷ D. Jakubczyk, *Skarby historii, kultury i sztuki gmin pogranicza Gorzyce i Dolna Lutyńia*, Gorzyce 2007², s. 109-110.

zgodę, wzajemne zrozumienie i współpracę dla dobra wspólnego¹⁵⁸. Na emeryturze zamieszkał w domu rodzinnym Rafała i Anieli Ziętek w Gorzyczkach.

18. Nowy proboszcz w Roku Kapłańskim

W czasie Mszy św., celebrowanej w kościele parafialnym 26 lipca 2009 r., ks. Ginter Lenert przekazał sprawy parafialne w ręce nowego proboszcza, ks. Stefana Stebla, w obecności urzędującego dziekana dekanatu gorzyckiego, ks. Jana Ficka z Gołkowic. Nastąpiła kolejna wymiana pokoleń kapłańskich.

Ks. Stefanowi Steblowi, urodzonemu 26 kwietnia 1965 r. w Rybniku¹⁵⁹, dani zostali również konkretni ludzie, ziemia i czas – świętej pamięci mama Aniela z domu Zgrzędek z Turzy Śląskiej, zmarły już brat Bronisław, żyjący tata – Engelbert oraz bratowa z rodziną. Miejsce zamieszkania – Parafia Matki Bożej Bolesnej w Rybniku i jej proboszczowie na przestrzeni 44 lat życia – ks. dziekan Eryk Twardzik – urodzony w pobliskich Łaziskach Rybnickich¹⁶⁰, ks. Józef Wojciech – kolega rocznikowy ks. dziekana Lenerta i ks. Franciszek Radwański. Jego rektor z okresu popytu w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach – ks. Stefan Cichy. Jego proboszczowie z okresu posługi kapłańskiej – ks. Stanisław Holona, ks. Gerard Gulba, ks. Antoni Pudlik, ks. Jan Morcinek i ks. Zenon Buchalik¹⁶¹.

Ks. Stebel przybył do Gorzyc Śląskich z *komunijnej* parafii Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa na „Manhattanie” w Katowicach Piotrowicach. To tam powstał słynny „San Manhattan Express”, coroczny festyn parafialny, a on był przez cztery lata jednym z „czterech konduktorów z Manhattanu”. Wykazał się wtedy wspaniałymi zdolnościami aktorskimi¹⁶². Z powodzeniem pracował też w parafiach: Matki Bożej Uśmiechniętej w Pszowie (1990–1993), NSPJ w Mysłowicach (1993–1997), NSPJ w Jastrzębiu Zdroju (1997–2005) i Matki Bożej Boguckiej w Katowicach Bogucicach (2005–2009)¹⁶³. Zawsze trzymał się blisko grup oazowych i Odnowy w Duchu Świętym, zgodnie z zawołaniem prymicyjnym, zaczerpniętym z Psalmu 40 (39), werset 9: „Jest moją radością, mój Boże, czynić Twoją wolę”. W kapłańskiej posłudze odkrywał, że Kościół jest *tajemnicą*, dziełem Bożym, owocem Ducha Chrystusowego, skutecznym znakiem łaski, obecnością Trójcy Świętej we wspólnocie chrześcijańskiej. W dniu święceń kapłańskich w katedrze Chrystusa Króla w Katowicach – 12 maja 1990 r. – złożył w Bogu całą swoją nadzieję. Zauważył już w seminarium duchownym, że za wszystko trzeba Bogu dziękować i o wszystko Go prosić. Że trzeba głosić Jego wierność i pomoc, Jego łaskę i miłosierdzie. Że to On włożył w jego usta „śpiew nowy, pieśń dla naszego Pana”¹⁶⁴. Ta świadomość sprawiła, że zaczął on jeszcze więcej interesować się muzyką, o czym świadczy jego praca magisterska o Karolu Hoppe’m, słynnym artyście-muzyku i organście z Katowic Bogucic, napisana pod kierunkiem

¹⁵⁸ Zob. strony internetowe, <http://www.gorzycy.pl/> [dostęp: 31 III 2010].

¹⁵⁹ *Schematyzm Archidiecezji Katowickiej*, s. 437.

¹⁶⁰ *Zmarli kapłani Kościoła katowickiego*, t. 2: *Kapłani wyświęceni w latach 1923-1939 (do wybuchu II wojny światowej)*, opr. E. Nalepa, Katowice 1999, s. 162 (mps w posiadaniu autora).

¹⁶¹ *Schematyzm Archidiecezji Katowickiej*, s. 186-287, 319, 323, 383, 414-415, 417, 466.

¹⁶² Strony internetowe: <http://www.agapetos.org.pl/> [dostęp: 31 III 2010].

¹⁶³ *Katalog Archidiecezji Katowickiej*, opr. J. Pawliczek, Katowice 1995, s. 294-296; 2001, s. 208-209; *Katalog Archidiecezji Katowickiej*, cz. 2: *Dekanaty i parafie*, s. 232-233.

¹⁶⁴ Ps 40 (39), 1-18. Zob. *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Poznań - Warszawa 1980³, s. 604-605.

znanego muzykologa ks. Antoniego Reginka¹⁶⁵, oraz zajmować się w ramach *hobby*... turystyką górską, z elementami alpinizmu czyli wspinaczki górskiej¹⁶⁶. Stał się człowiekiem „chodzącym po górach” – *mountaineer*.

Zakończenie

Każdy człowiek jest nośnikiem jakiegoś talentu, charyzmatu i powołania. Wśród wielu ludzkich wyborów na Śląsku wybijają się wspaniałe powołania kapłańskie tych księży, którzy związali się pracą z Gorzycami Śląskimi. Choć wielu z nich – jak to widzimy – przeszło już na drugą stronę życia – dalej wywiera wpływ na ludzkie losy. Pozostawili bowiem po sobie opinię kapłanów niezwykłych, gorliwych, „trzymających się Ewangelii”, którzy spalali się w służbie Bogu i ludziom. Do parafii gorzyckiej przybywali „z bliska lub daleka” – Moraw, Górnego i Dolnego Śląska oraz Pomorza, aby szerzyć przede wszystkim angelologię i związany z nią kult św. Anioła Stróża. Niezależnie od tej misji tutaj ukształtowali również model swego kapłaństwa: chrystocentryczny, maryjny, eklezjalny i związany z pracą organiczną.

Proboszczowie gorzyccy byli świadkami licznych zdarzeń na gruncie pastoralnym i społecznym; tworzyli żywą historię, nie tyle jako jej znawcy czy świadkowie, co raczej współtwórcy. Stąd stale poddawani różnym presjom, byli narażeni na konfrontację oczekiwań wiernych oraz swoich działań. Każdy z nich reprezentował sobą nieco inny typ aktywności, nie tylko na płaszczyźnie duszpasterskiej. Ich osoby i działalność zatem skupiły na sobie uwagę nie tylko władz kościelnych i państwowych, ale przede wszystkim społeczności gorzyckiej, pobudzając jej wrażliwość i zdolność do skutecznego reagowania na problemy wspólne dla całej gminy i parafii.

Nie możemy odpowiedzieć na wszystkie pytania odnośnie do rządców parafii gorzyckiej, bo zachowane i przebadane źródła w wielu sprawach milczą. Mamy ich jednak w swojej pamięci i bierzmy z nich dobry przykład, jak służyć Bogu, Kościołowi i naszej Małej Ojczyźnie. Idąc za myślą Stendhala, możemy powiedzieć, że i w Gorzycach Śląskich „mogliśmy spotkać kapłanów, prawdziwych kapłanów”¹⁶⁷. Sprawdzali się w roli dobrych organizatorów życia parafialnego o coraz bardziej komplikującej się strukturze. Poza duszpasterstwem zwyczajnym, czyli szafarstwem sakramentów i posługą Słowa Bożego, musieli się zajmować kierowaniem bractw i stowarzyszeń, chórów, organizowaniem wycieczek i pielgrzymek, budową i remontem kościoła i plebanii. O sukcesach lub porażkach duszpasterskich decydowały też ich walory osobiste i talenty wybijające się ponad przeciętność. Ich autorytet opierał się na wiedzy, zdolnościach, poważaniu, a także na urzędzie i pełnieniu urzędowych funkcji. Stanowili gorzycką *elite*¹⁶⁸.

¹⁶⁵ Strony internetowe: <http://pl.wikipedia.org/> [dostęp: 31 III 2010].

¹⁶⁶ Rozmowa autora z ks. Stefanem Steblem na probostwie w Katowicach Piotrowicach w dniu 17 VII 2009 (zapis w posiadaniu autora).

¹⁶⁷ Słowa zapisane przez Stendhala (Henri Beyle) w jego powieści pt. *Czerwone i czarne* (*Le Rouge et le noir*), wydanej po raz pierwszy w 1830 r. (pol. Wydawnictwo Zielona Sowa, Kraków 2002).

¹⁶⁸ Por. J. Myszor, *Tradycje duszpasterskie na Śląsku na przełomie XIX i XX wieku*, WAK, 61,11 (1993), s. 525; H. Kowalczyk, *Kształtowanie się etosu kapłana śląskiego na przykładzie braci Ludwika i Leopolda Markiewków*, w: *Parafia bogucicka. Tradycja i współczesność. Księga jubileuszowa*, red. W. Świątkiewicz, J. Wycisło, Katowice 2000², s. 150.

Aneks

Tabela 1. Księża proboszczowie parafii św. Anioła Stróża w Gorzycach Śląskich w latach 1445–2010

Lp.	Imię i nazwisko	Szkoła teologiczna/ data święceń	Lata proboszczowania w Gorzycach Śląskich	Inne uwagi
1.	Ks. Jan - <i>parochus in villa Gorzicze</i>	wrocławska	ok. 1445 r.	członek Bractwa Literatów NMP w Raciborzu
2.	O. Piotr Celestyn Łopacki OSB	benedyktyńska	1652 - 1672	opat zakonu benedyktyńskiego w Orłowej i Starych Trókach, proboszcz w (Starym) Boguminie - swój urząd sprawował przez swych komentarzy, czyli duchownych pełniących tymczasowo swoje obowiązki
3.	Ks. Jan Wincenty Bromboszcz	wrocławska ok. 15 II 1671	1672 - pocz. XVII w.	członek Bractwa Literatów NMP w Raciborzu
4.	Ks. Józef Franciszek Waclawczyk (Waclawczik, Vaclavčik, Watzlawczyk)	ołomuniecka i wrocławska	ok. 1724 - - IV 1726	proboszcz parafii, kanonik kapituły kolegiackiej w Raciborzu, komisarz biskupi, infułat, scholastyk
5.	Ks. Paweł Dibich	wrocławska	V 1726 - 1748	proboszcz parafii
6.	Ks. Adam Śmietana (Adamus Smietana)	wrocławska	1748 - 1757	proboszcz parafii
7.	Ks. Jan Zając (Zajontz, Zaic, Zaitz)	wrocławska	ok. 1761 - - 26 XII 1772	założył w 1778 nowe księgi metrykalne: chrztów, małżeństw i pogrzebów; był wicedziekanem i archiwistą dekanalnym
8.	Ks. Paweł Królik (Krollik)	wrocławska	13 I 1793 - - 29 XI 1810	od I do III 1793 był administratorem; z powodu choroby miał od 1809 stałe zastępstwo
9.	Ks. Józef Thalherr	wrocławska 1792	17 IX 1810 - - 26 VI 1845	w jego rodzinie był ks. Feliks Thalher; w latach 1810-1817 był administratorem; po jego śmierci parafią kierował ks. Franciszek Drost - proboszcz Rogowski; ks. Józef Thalher spoczywa na starym cmentarzu gorzyckim

10.	Ks. Szymon Perzych (Simon Peržich, Perzich)	ołomuniecka 13 I 1828	1845 - 1847	administrator parafii, Morawianin, inkardynowany do diecezji wrocławskiej, dyrektor Seminarium Nauczycielskiego w Głogówku, pierwszy panslawista na Górnym Śląsku, wzorem poety Józefa Lompy szerzył oświatę wśród ludu; był autorem książek w języku czeskim, polskim i niemieckim
11.	Ks. Karol Schebera (Szebera)	wrocławska 15 IV 1843	1847 - 1848	kierował parafią jako administrator parafii w Rogowie nad Odrą
12.	Ks. Edward Jarkisch	wrocławska	III 1848	proboszcz parafii - zrezygnował z powodu choroby
13.	Ks. Karol Pucher	wrocławska	VIII 1848	administrator parafii tylko przez kilka dni
14.	Ks. Karol <i>Boromeusz</i> Berger	wrocławska	1848	administrator parafii tylko przez kilka tygodni
15.	Ks. Karol Pelka	wrocławska 28 VI 1847	31 VIII - - 7 XI 1848	administrator parafii
16.	Ks. Franciszek Weirauch (Wierach)	wrocławska 8 V 1831	7 XI 1848 - - 12 I 1852	wyjechał z parafii 12 I 1852
17.	Ks. Józef Gawenda I	wrocławska 17 VI 1848	12 I 1852 - - II 1858	administrator parafii; w późniejszym okresie dziekan dekanatu Strzelce Opolskie i inspektor szkolny w powiecie strzeleckim(1871-1873)
18.	Ks. Tedor Gramer	wrocławska 9 VII 1853	2 IX 1858 - III 1868	instalacja na probostwo nastąpiła 13 X 1858; budowniczy muranego kościoła; w IV 1868 przeniósł się na Słowację do parafii św. Elżbiety Węgierskiej w Koszycach (słow. Košice, węg. Kassa, niem. Kaschau), potem do Raszowej, gdzie jako proboszcz zmarł w 1873
19.	O. Władysław (Edward) Schneider OFM	wrocławska i franciszkańska 31 I 1857	12 V 1868	spowiednik biskupa wrocławskiego Heinricha II Förstera; wyznaczony przez Kurię wrocławską na administratora; nie przybył do parafii gorzyckiej; był znawcą Ziemi Świętej i współautorem Kalwarii piekarskiej
20.	Ks. Teodor Czekir	wrocławska 20 VI 1857	2 VI 1868 - - poł. VI 1871	administrator parafii

21.	Ks. Franciszek <i>Seraficki</i> Czekała	wrocławska 6 VII 1861	14 VI 1871 - - V 1873	administrator parafii
22.	Ks. Jan Sklarzyk (Johann Sklarzik)	wrocławska 30 VI 1855	17 V 1873 - - 1 X 1888	przybył do Gorzyc 31 VIII 1873, był proboszczem w trudnym okresie Kulturkampf, czyli walki państwa pruskiego z Kościołem katolickim
23.	Ks. Franciszek Netter	wrocławska 27 VI 1867	X - XII 1888	administrator parafii
24.	Ks. Alojzy Kocurek	wrocławska 5 VII 1884	III - IX 1889	administrator parafii
25.	Ks. Wincenty Sobel	wrocławska 28 VI 1871	9 X 1889 - - koniec III 1892	proboszcz parafii
26.	Ks. Paweł Hadamczik	wrocławska 17 VI 1887	12 IV 1892 - - 12 VII 1910	proboszcz parafii
27.	Ks. Józef Schroda (Środa, Strzoda)	wrocławska 22 VI 1901	20 X 1910 - - XII 1923	proboszcz parafii; zamordowany przez Rosjan w 1945
28.	Ks. Franciszek Stanisław Kwirynusz Lackowski (Latzkowski)	wrocławska 23 VI 1900	12 XII 1923 - - 1 IV 1934	administrator i proboszcz parafii; brał czynny udział w powstaniach i plebiscycie na Górnym Śląsku
29.	Ks. Teodor Walenta SDB	salezjańska (Włochy) 29 VI 1909	1 V 1935 - - 16 IV 1945	proboszcz gorzycki; budowniczy kościółka pw. NMP Królowej Pokoju w Olzie; zamordowany przez Rosjan w 1945
30.	Ks. Eryk Dzieżok	krakowska 29 VI 1933	9 V 1945 - - 15 IV 1964	proboszcz parafii; odbudował kościół gorzycki, zniszczony w czasie II wojny światowej
31.	Ks. Jan Rzepka	krakowska 20 VI 1937	13 VI 1964 - - 25 V 1987	proboszcz parafii, dziekan dekanatu gorzyckiego; prałat Jego Świątobliwości
32.	Ks. Ginter Lenert	krakowska 8 IV 1971	25 V 1987 - - 26 VII 2009	proboszcz parafii, dziekan dekanatu gorzyckiego
33.	Ks. Stefan Stebel	katowicka 12 V 1990	od 26 VII 2009	proboszcz parafii, mgr lic teologii

Źródło: Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Parafia św. Anioła Stróża w Gorzycach Śląskich, t. 1: Obsadzenia [Besetzungs-Acta] (1793-1853), sygn. 735; Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu, *Catalogus almae dioecesis Silesiae...*, Wratislavia 1748, s. 25; tamże, *Catalogus cleri almae dioecesis wratislaviensis...*, Wratislavia 1757, s. 58-59; *Schematismus der Geistlichkeit des Bisthums Breslau für das Jahr 1847, [1849]. Mit näheren statistischen Anaben über geistl. Stellen und Personen*, Breslau [1847], s. 55-56, 58, 80, 101; Breslau [1849], s. 34, 37, 82, 95 101; *Schematismus des Bisthums Breslau und den katholischen Militär-Seelsorge der Königl. Preuss. Armeen für das Jahr 1851*, Breslau [1851], s. 51, 71, 82, 87; *Schematismus der Bisthums Breslau und des ihm annectirten Delegaturbezirkes für das Jahr 1853, [1855]*, Breslau [1853], s. 80, 107-108 130;

Breslau [1855], s. 71, 73, 92, 100, 116; 107; *Schematismus des Bisthums Breslau und senes Delegation-Bezirks für das Jahr 1863*, [1865], [1869], [1876], [1895], [1901], [1904], [1910], Breslau [1863], s. 53, 76-77, 99, 118, 133, 152; Breslau [1865], s. 56, 82, 126; Breslau [1869], s. 16, 23, 77, 102, 104, 111, 121, 138; Breslau [1876], s. 45-46, 67, 82, 106, 113; Breslau [1895], s. 134; Breslau [1901], s. 170; Breslau [1904], s. 84; Breslau [1910], s. 84; *Handbuch des Bistums Breslau und senes Delegation-Bezirks für das Jahr 1912*, Breslau [1912], s. 75, 77, 141-142, 421; *Katalog Archidiecezji Katowickiej*, Katowice 2007, oprac. J. Pawliczek, Katowice 2007, s. 186, 486; *Parafie i kapłani archidiecezji katowickiej 2009/2010*, red. Z. Kocoń, J. Smolec, Katowice 2009, s. 39, 178, 234; K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 6, ed. J. N. Bobrowicz, Lipsk 1841, s. 265-266; A. Boniecki, A. Reiski, *Herbarz Polski. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 15, cz. 1, Warszawa 1912, s. 377-378; S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 9, Warszawa 1912, s. 362-363; H. Schaeffer, *Geschichte eines schlesischen Liebfrauen-Gilde*, Ratibor 1883, s. 10; J. Kudera, *Obrazy Ślązaków wspomnienia godnych*, t. 1, Mikołów 1920, s. 26-29; L. Musioł, *Gorzycze. Monografia historyczna wsi, kościoła oraz parafii*, 1965, s. 93-94 (mps w posiadaniu autora), s. 114-125; *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922-2008*, red. J. Myszor, Katowice 2009, 79-80, 209, 346-347, 432-433.

***

Tabela 2. Miejsce pochodzenia księży proboszczów parafii św. Anioła Stróża w Gorzycach Śląskich

Nazwisko i imię	Miejsce urodzenia
O. Piotr Celestyn Łopacki OSB	Sarnowa Góra [Ciechanowskie]
Ks. Bromboszcz Jan Wincenty	Racibórz [Ratibor]
Ks. Waclawczyk Andrzej Franciszek	Racibórz [Ratibor]
Ks. Perzych Szymon	Dolny Beneszów [Dolní Benešov, Markt Beneschau] (Morawy)
Ks. Schebera Karol	Głogówek [Oberglogau]
Ks. Pucher Karol	Wszemirów [Schimmerau] koło Trzebnicy
Ks. Berger Karol <i>Boromeusz</i>	Bełk [Belk]
Ks. Pelka Karol	Brożec Broschütz] koło Krapkowic
Ks. Weirauch Franciszek	Gościęcín [Kostenthal] koło Kędzierzyna Koźła
Ks. Gawenda I Józef	Racibórz [Ratibor]
Ks. Gramer Franciszek	Bytom [Beuthen]
O. Schneider Władysław Edward OFM	Rozkochów [Roßwiede, Rosnochau] koło Krapkowic
Ks. Czekir Teodor	Dzieńmarowy (Dzieńmarów) [Dittmerau] koło Głubczyc
Ks. Czekala Franciszek <i>Seraficki</i>	Miejsce (Städtel) koło Namysłowa
Ks. Sklarzyk Jan	Olesno [Rosenberg]
Ks. Franciszek Netter	Żory [Sohrau]
Ks. Alojzy Kocurek	Bogucicie [Bogutschütz]
Ks. Sobel Wincenty	Radoszowy [Radoschau] koło Koźła

Ks. Hadamczik Paweł	Budków [Hasenau, Bunzlau] koło Ścinawy, w pobliżu Lubina (Dolny Śląsk)
Ks. Schroda Józef	Zgoń [Zgoin] koło Orzesza
Ks. Lackowski Franciszek	Pomysk Wielki [Groß Pomeiske] koło Bytowa (Pomorze)
Ks. Walenta Teodor	Pawłów [Pawlau] koło Raciborza
Ks. Dzieżok Eryk	Katowice Dąb
Ks. Rzepka Jan	Łaziska Górne
Ks. Lenert Ginter	Radzionków
Ks. Stefan Stebel	Rybnik

Źródło: J. w.